



Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

BEGINNENDE LERAREN KIJKEN TERUG

ONDERZOEK ONDER AFGESTUDEERDEN
DEEL 3: DE UNIVERSITAIRE LERARENOPLEIDING

juni 2016

INHOUD

1 Inleiding 3

- 1.1 Aanleiding en context van het onderzoek 3
- 1.2 Doel en onderzoeksopzet 4
- 1.3 De universitaire lerarenopleiding 6
- 1.4 Leeswijzer 7

2 Pedagogisch-didactische vaardigheden 8

- 2.1 Inleiding 8
- 2.2 De voorbereiding op het werkveld 8
- 2.3 Theoretische basis 9
- 2.4 De les zelf 10
- 2.5 Persoonlijke aandacht voor leerlingen 11
- 2.6 Omgaan met verschillen tussen leerlingen 12
- 2.7 Maatwerk (passend onderwijs) 13
- 2.8 Conclusies 14

3 Vakken en -didactiek 16

- 3.1 Inleiding 16
- 3.2 Eigen vakken en -vaardigheden 16
- 3.3 Het eigen vak kunnen uitleggen 17
- 3.4 De opbouw van het lesprogramma van het eigen vak 17
- 3.5 Verbindingen leggen 18
- 3.6 Onderwijsverbetering en schoolontwikkeling 18
- 3.7 Conclusies 20

4 De opleiding 22

- 4.1 Inleiding 22
- 4.2 Overkoepelend oordeel 22
- 4.3 Stage en praktijkgerichtheid 23
- 4.4 Toetsing en beoordeling 24
- 4.5 Conclusies 25

5 Conclusies 27

- 5.1 Conclusies 27
- 5.2 Aanpassingen noodzakelijk 29

6 Literatuurlijst 30

7 Bijlage: onderzoeksopzet 31

8 Bijlage: vragenlijst 34

9 Bijlage: wettelijk kader 51

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en context van het onderzoek

Dit rapport beschrijft de resultaten van inspectieonderzoek onder afgestudeerden van universitaire lerarenopleidingen. Het rapport is de tegenhanger van een onderzoeksrapport over afgestudeerden van eerstegraads lerarenopleidingen in het hbo, beide onderzoeken zijn tegelijkertijd uitgevoerd. Voor een samenvatting en beschouwing over de eerstegraads lerarenopleidingen in hbo en wo verwijzen we naar het stuk 'De eerstegraads lerarenopleidingen: samenvatting en beschouwing' (Inspectie van het Onderwijs, 2016b). Het rapport maakt deel uit van een reeks rapporten waarin de oordelen van afgestudeerden en leidinggevenden over pabo's en lerarenopleidingen wordt besproken (Inspectie van het Onderwijs 2015a, 2015b).

Accreditatie en inspectieonderzoek

Het toezicht op de kwaliteit van opleidingen in het hoger onderwijs is in de eerste plaats een zaak van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). In 2015 zijn alle universitaire lerarenopleidingen door de NVAO beoordeeld; voor de eerstegraads hbo-masteropleidingen vond accreditatie een aantal jaren geleden plaats. De inspectie heeft daarnaast de wettelijke taak om de kwaliteit van het stelsel voor hoger onderwijs te bevorderen door ontwikkelingen binnen het stelsel te onderzoeken (Wet op het onderwijstoezicht, artikel 3 lid 2c en artikel 12a lid 2).

In de afgelopen jaren heeft de inspectie in verschillende rapporten aandacht geschonken aan de lerarenopleidingen:

1. In maart 2015 verscheen het eerste deel van onderzoeken onder afgestudeerden, over de pabo's (Inspectie van het Onderwijs, 2015a), in oktober 2015 het tweede deel over de tweedegraads lerarenopleidingen (Inspectie van het Onderwijs, 2015b).
2. In 2014 verscheen het rapport *De sector lerarenopleidingen in beeld* (Inspectie van het onderwijs, 2014). Met dit rapport geven we inzicht in relevante cijfers. Het beschrijft diverse aspecten van de lerarenopleidingen, zoals trends en kenmerken van de instromende populatie, studenttevredenheid, uitval en doorstromingsucces, diplomarendement en aansluiting op de arbeidsmarkt. Het rapport is het eerste in een reeks sectorbeelden: de komende jaren volgen beelden van andere clusters van verwante opleidingen in het hoger onderwijs. Ook hebben we in 2014/2015 de deelname in kaart gebracht aan trajecten voor zij-instromers in het beroep van leraar.
3. Eveneens in 2014/2015 werd onderzocht hoe examencommissies in het hoger onderwijs functioneren. De lerarenopleidingen – pabo's, eerstegraads en tweedegraads opleidingen – zijn hierbij als groep vergeleken met het hbo respectievelijk het wo. Het beeld van de borging door de examencommissies wijkt voor lerarenopleidingen niet af van het algemene beeld in het hbo respectievelijk het wo, zo blijkt uit dit onderzoek (Pol-Neefs & Klaver, 2016).

In 2017 zullen we in samenwerking met de NVAO een vervolg uitbrengen van het rapport *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Hierin worden de resultaten van voorgaand inspectieonderzoek en de – dan afgeronde – accreditatie meegenomen.

1.2 Doel en onderzoeksopzet

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om na te gaan of leraren die recent zijn afgestudeerd aan een eerstegraads opleiding, zich door hun opleiding voldoende voorbereid voelen op het leraarschap in (de bovenbouw van) het voortgezet onderwijs. Het gaat niet om de prestaties van beginnende leraren die aan het werk zijn: we beogen uitspraken te doen over de voorbereiding daarop door de opleiding, zoals die door de betrokkenen wordt gepercipieerd. Met name het kennisniveau, de vakdidactiek en de pedagogisch-didactische vaardigheden staan centraal. De opvattingen van afgestudeerden worden waar mogelijk aangevuld vanuit andere bronnen, zoals accreditatierapporten en meningen van betrokkenen.

De lerarenopleidingen zijn sterk in beweging. Het is interessant om te zien of deze veranderingen hun weerslag vinden in de oordelen van afgestudeerden. Daarom is het de bedoeling dit onderzoek over een paar jaar te herhalen.

Onderzoeksvraag

Uitgangspunt is de volgende onderzoeksvraag:

Hoe beoordelen afgestudeerden van eerstegraads lerarenopleidingen in hbo en wo hun opleiding, in het bijzonder ten aanzien van het niveau van vakkennis en de voorbereiding op de praktijk (pedagogisch-didactische vaardigheden)?

Onder 'afgestudeerden' verstaan we leraren die maximaal drie jaar geleden hun eerstegraadsbevoegdheid hebben behaald. Het betreft zowel afgestudeerden die op het moment van de bevraging daadwerkelijk als leraar voor de klas stonden, als afgestudeerden die niet (in het onderwijs) werkten. In dit deel beschrijven we de resultaten van ons onderzoek onder wo-afgestudeerden.

Een leraar die door de opleiding goed is voorbereid op de beroepspraktijk, voldoet aan de bekwaamheidseisen. De bekwaamheidseisen vormen een logisch uitgangspunt: ze zijn algemeen in het veld geaccepteerd, vormen onderdeel van de Wet op de beroepen in het onderwijs (Wet BIO) en worden weerspiegeld in de studieprogramma's van de lerarenopleidingen. In ons onderzoek hebben we ernaar gestreefd om een evenwichtig en breed beeld te geven van de beroepsvoorbereiding. Daarbij ontkwamen we er niet aan om accenten te leggen. Zonder af te willen doen aan het belang van zaken als persoonlijke vorming of de vorming van een beroepsidentiteit, hebben we ons in de eerste plaats gericht op de vakkennis en -vaardigheden die nodig zijn om een goede les te geven.

Deelvragen

Uitgaande van de bekwaamheidseisen hebben we de volgende deelvragen geformuleerd:

- A. Heeft de eerstegraads lerarenopleiding naar de mening van de afgestudeerden voldoende aandacht besteed aan de vakinhoud en vakdidactiek?
- B. Heeft de eerstegraads lerarenopleiding naar de mening van de afgestudeerden voldoende aandacht besteed aan pedagogisch-didactische vaardigheden?¹

Aangevuld met:

¹ We hebben het begrip 'pedagogisch-didactische vaardigheden' iets ruimer genomen: we gaan ook in op toetsvaardigheden en het voeren van gesprekken met ouders.

- C. Biedt de eerstegraads lerarenopleiding naar de mening van de afgestudeerden voldoende (organisatorische) kwaliteit om studenten in staat te stellen aan de bekwaamheidseisen te voldoen aan het einde van de opleiding?

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek hebben we gebruik gemaakt van verschillende bronnen. De kern van het onderzoek wordt gevormd door de vragenlijst voor afgestudeerden. Daarnaast hebben we als onderdeel van een bestaande vragenlijst enkele vragen gesteld aan leidinggevenden en zijn gesprekken gevoerd met betrokkenen. Zie voor meer informatie de bijlagen bij dit rapport.

Zoals gezegd zijn de vragenlijsten gebaseerd op de bekwaamheidseisen, waarbij we keuzes hebben gemaakt en accenten hebben gelegd. Voor de formulering van de vragen hebben we veelal gebruik gemaakt van de herijkte bekwaamheidseisen van de Onderwijscoöperatie (2014a, 2014b). Naar aanleiding van gesprekken die we hebben gevoerd over de resultaten van het onderzoek, hebben we soms vragen uit de vragenlijst laten vervallen. Het betreft vragen waarvan bleek dat die niet duidelijk genoeg waren geformuleerd en daarom voor meerdere uitleg vatbaar waren.

De afgestudeerden zijn in de zomer van 2015 benaderd. In totaal hebben 546 afgestudeerden de vragenlijst ingevuld, van wie 337 ulo-afgestudeerden. De totale respons was 14 procent, de groep is daarmee groot genoeg om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de populatie. De ulo-afgestudeerden zijn afkomstig van tien universiteiten. De responsgroep is representatief naar leeftijd, vooropleiding, cluster van vakken, type opleiding, instelling en geslacht.

We hebben voor verschillende achtergrondkenmerken onderzocht of die hebben geleid tot significant verschillende antwoorden, zoals leeftijd, vooropleiding, clusters van vakken, instellingen, wel of niet werkzaam in de bovenbouw van havo/vwo. Voor de ulo's hebben we ook gekeken naar opleidingstypen (voltijd/deeltijd), verschillen tussen de eenjarige en de tweejarige variant, wel of niet eerst een educatieve minor gevolgd en wel of geen onderwijservaring voorafgaand aan de opleiding. Daar waar relevante verschillen zijn gevonden, geven we dat aan in de tekst.

Voor het onderzoek naar de ulo's zijn op verzoek van de inspectie aan de vragenlijst 'Onderwijs werkt! 2015' enkele vragen toegevoegd in het deel over beginnende leraren. De vragen zijn gesteld aan leidinggevenden van recent afgestudeerde leraren: collegeleden, schooldirecteuren en middenmanagement. Omwille van de leesbaarheid vatten we deze groep samen onder de noemer 'leidinggevenden'. Aan het onderzoek namen 186 leidinggevenden deel van scholen waar beginnende leraren werkzaam waren, waarvan 60 leidinggevenden in het voortgezet onderwijs met recent afgestudeerde leraren afkomstig van een ulo. Daar waar relevant verwijzen we naar dat onderzoeksrapport (Regioplan 2015).

De resultaten van het ulo-onderzoek zijn besproken met afgestudeerden en voorgelegd aan de Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen (ICL), de VSNU en de VO-raad. In april 2016 hebben we naar aanleiding van de onderzoeksresultaten een bijeenkomst belegd met deskundigen en vertegenwoordigers van eerstegraads lerarenopleidingen in hbo en wo en het scholenveld.

1.3 De universitaire lerarenopleiding

De eerstegraads opleidingen

De eerstegraads opleidingen aan de universiteiten verschillen sterk van die in het hbo, de opleidingsroutes laten zich niet zomaar vergelijken. Een belangrijk verschil is dat de ulo is gericht op mensen die nog geen leraar zijn, terwijl de hbo-masters zijn bedoeld voor (meestal tweedegraads opgeleide) leraren die een eerstegraadsbevoegdheid willen halen. De verschillen in doel en doelgroep hebben consequenties voor de inrichting van de opleiding en de onderwerpen die worden aangeboden.

De universitaire lerarenopleiding

De universitaire lerarenopleiding (ulo) is een masteropleiding die opleidt tot een eerstegraadsbevoegdheid voor het voortgezet onderwijs, waarbij het accent ligt op de bovenbouw van havo/vwo. De ulo is bedoeld voor studenten die aan de universiteit een bachelor of master hebben behaald in een vak dat verwant is aan een schoolvak. Er zijn twee hoofdroutes: de eenjarige ulo (60 EC) na een vakmaster en de tweejarige educatieve master (120 EC) na een vakbachelor. In dit rapport gebruiken we de term 'ulo' voor beide hoofdroutes. Van de vijf ulo-afgestudeerden zijn er vier afkomstig van een eenjarige ulo en één van een tweejarige opleiding. Daarnaast zijn er de programma's 'Eerst de klas' en 'Onderwijstraineeship'. Dit zijn tweejarige leerwerktrajecten waarbij studenten naast hun opleiding aanvullende modules volgen en werken als leraar. Voor beide programma's bestaat een strenge selectie. De programma's 'Eerst de klas' en 'Onderwijstraineeship' (OTS) zijn meegenomen in ons onderzoek, maar maken nog geen 2 procent uit van de populatie. Daar waar we verschillen zien tussen afgestudeerden van de verschillende opleidingsvarianten (een- of tweejarige ulo, Eerst de klas, OTS) wordt dit vermeld.²

Aantal opleidingen en studentenpopulatie

De universitaire lerarenopleiding wordt aangeboden voor veel verschillende vakken, waardoor de universiteiten te maken hebben met kleine opleidingen. In de praktijk volgen studenten uit verwante schoolvakken daarom vaak gezamenlijk onderwijs. Op 1 oktober 2015 waren er 271 universitaire lerarenopleidingen.³ Tabellen 1a en 1b geven een overzicht van het aantal studenten dat instroomt en het aantal afgegeven diploma's.

Tabel 1a Instroom universitaire lerarenopleidingen, in aantallen, 2010-2015

2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.051	1.139	1.114	1.172	1.079	986

Bron: BRON HO, bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs

Tabel 1b Aantal uitgereikte diploma's universitaire lerarenopleidingen, 2010-2015

2010	2011	2012	2013
856	1.064	942	952

Bron: BRON HO, bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs

De onderwijservaring van studenten loopt uiteen. Ruim een derde deel van de afgestudeerden (37%) heeft naar eigen zeggen in de drie jaar voorafgaand aan de opleiding zelfstandig voor de klas gestaan; ruim een tiende deel van de respondenten heeft voorafgaand aan de ulo een educatieve minor gevolgd als deel

² Het is ook mogelijk om de ulo te volgen als zij-instromer in het beroep van leraar; deze groep is niet meegenomen in het onderzoek. De reden daarvoor is dat deze groep niet is opgenomen in het bestand 1cijferHO, op basis waarvan respondenten zijn benaderd (zie bijlage).

³ Bron: CROHO, bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs.

van de vakbachelor. Ook de leeftijd van studenten verschilt sterk. Van de afgestudeerden is circa twee derde deel tussen de 20 en 30 jaar oud, een derde deel van de studenten is ouder dan 30 jaar.⁴

Kwaliteit ulo's

De ulo's zijn in 2014 en 2015 bezocht door visitatiepanels in verband met de accreditatie. De NVAO constateert dat de Nederlandse ulo's over het algemeen van voldoende kwaliteit zijn. Bijna alle opleidingen scoren voldoende, een enkele opleiding wordt als goed beoordeeld. Slechts bij één instelling is een herstelperiode toegekend. Meerdere opleidingen laten wel verbeterpunten zien: zo behoeft bij een aantal opleidingen de kwaliteit van de eindwerken aandacht. De kritiek betreft vooral de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek (NVAO, 2016). Daaraan worden hoge eisen gesteld, aangezien het hier gaat om een masteropleiding.

Positie ulo's ten opzichte van andere lerarenopleidingen

Binnen het stelsel van lerarenopleidingen in Nederland nemen de universitaire lerarenopleidingen een aparte plaats in. Uit de gesprekken en accreditatierapporten blijkt dat de opleidingen te maken hebben met een spanning tussen de voorbereiding op het beroep van leraar en de eisen die worden gesteld aan een opleiding op masterniveau. De ulo is kort, zeker de eenjarige opleiding. De meeste studenten hebben voorafgaand aan de ulo nog geen pedagogisch-didactische scholing gekregen⁵ en moeten in één of twee jaar worden voorbereid op lesgeven in het voortgezet onderwijs. Ook organisatorisch is de positie van ulo's ingewikkeld. De lerarenopleidingen moeten zich verhouden tot de vakopleidingen en zijn op verschillende manieren ingebed in de universitaire structuur: ze kunnen deel uitmaken van de faculteiten, zijn ondergebracht in een apart instituut of zijn vormgegeven als samenwerkingsverband. In een landelijk rapport naar aanleiding van de accreditatie wordt de positie van de universitaire lerarenopleidingen binnen een universiteit in een aantal gevallen zwak genoemd. De ulo's zijn voor de instroom van studenten mede afhankelijk van de faculteiten, die volgens evaluatiebureau QANU 'lang niet allemaal een positieve houding etaleren ten aanzien van deelname van "hun" studenten aan een universitaire lerarenopleiding' (QANU, 2015).

1.4

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken gaan we achtereenvolgens in op de drie deelvragen van het onderzoek. Na een inleiding over de onderzoekopzet en de aard van de opleiding worden respectievelijk behandeld: de aandacht van lerarenopleidingen voor pedagogisch-didactische vaardigheden, de aandacht voor vakinhoud en vakdidactiek, en de organisatorische kwaliteit van de opleiding volgens de afgestudeerden.⁶ Voor informatie over de onderzoekopzet verwijzen we naar de bijlage. Ter illustratie van onze bevindingen staan op verschillende plekken in de tekst kaders met citaten van afgestudeerden.

⁴ IcijferHO bewerkt door Inspectie van het Onderwijs, over de periode 2011/2012 tot en met 2014/2015.

⁵ Dat geldt niet voor studenten die voorafgaand aan de ulo een educatieve minor hebben gevolgd als deel van de vakbachelor.

⁶ Gezien de aard van de opleiding hebben we ervoor gekozen om te beginnen met een hoofdstuk over pedagogisch-didactische vaardigheden, omdat daar een belangrijk accent ligt. De ulo bouwt voort op de vakmaster of vakbachelor, waarin studenten zich hebben verdiept in de vakinhoud. In het deelrapport over de eerste graads hbo-masters beginnen we wel met de vakinhoud omdat die daar juist centraal staat.

2 Pedagogisch-didactische vaardigheden

2.1 Inleiding

Pedagogisch-didactische vaardigheden vormen – in combinatie met vakkennis – de basis van het leraarschap. Het gaat er daarbij bijvoorbeeld om dat leraren in staat zijn een les vorm te geven, dat ze hun leerlingen persoonlijke aandacht geven en in kunnen spelen op verschillende leerbehoeften. In dit hoofdstuk gaan we na of afgestudeerden van de universitaire lerarenopleidingen tevreden zijn over de mate waarin pedagogische en didactische vaardigheden tijdens hun opleiding aan bod kwamen. Achtereenvolgens komen aan de orde: de voorbereiding op het werkveld, de theoretische onderwijskundige basis, het voorbereiden en geven van de les zelf, de persoonlijke aandacht voor leerlingen, het omgaan met verschillen tussen leerlingen en het omgaan met leerlingen met leer- of gedragsproblemen.

2.2 De voorbereiding op het werkveld

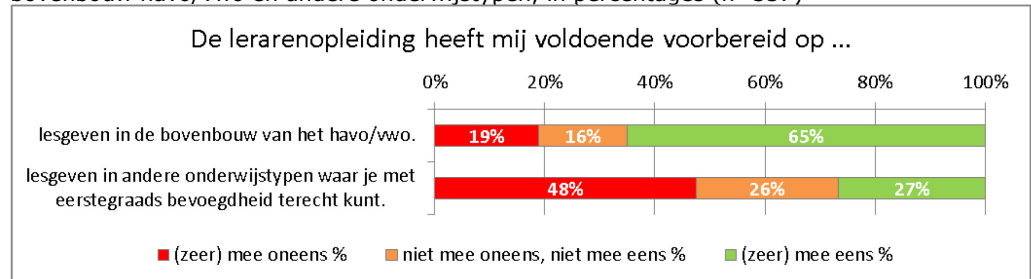
Redelijk tevreden over voorbereiding op lesgeven in bovenbouw havo/vwo

De afgestudeerden zijn redelijk tevreden over de voorbereiding op een baan in de bovenbouw van havo/vwo. Twee derde voelde zich voldoende voorbereid en bijna een vijfde deel niet (figuur 2.2a). We zien daarbij geen verschillen tussen afgestudeerden die ten tijde van het onderzoek lesgeven in de bovenbouw van havo en/of vwo, versus afgestudeerden die lesgeven in vmbo en/of mbo. Evenmin hebben we verschillen gevonden tussen afgestudeerden die wel of niet werkzaam zijn in het onderwijs, of tussen afgestudeerden die wel of niet zelfstandig voor de klas stonden voorafgaand aan de opleiding.

Hierbij past een belangrijke nuancering: deze uitslag betreft alleen de voorbereiding op de bovenbouw van havo/vwo. De wettelijke bekwaamheidseisen die leidend zijn voor de opleiding, zijn gericht op de bovenbouw van havo/vwo. Met een eerstegraadsbevoegdheid kunnen afgestudeerden echter ook in de onderbouw van havo/vwo of in andere onderwijstypen terecht komen, zoals het vmbo of het mbo (zie bijlage). In de praktijk blijkt dit ook vaak het geval te zijn: 75 procent van de afgestudeerden gaf ten tijde van het onderzoek les aan bovenbouwklas van havo of vwo, 75 procent stond (ook) voor een onderbouw havo en/of vwo-klas. Verder gaf 22 procent van hen (ook) les aan vmbo- of mbo-klassen. Slechts een kwart van de afgestudeerden voelt zich voldoende voorbereid op dergelijke onderwijstypen, bijna de helft vindt de voorbereiding niet voldoende (figuur 2.2a).

In de praktijk richten de ulo's zich op het lesgeven op havo/vwo, met een accent op de bovenbouw; andere onderwijstypen zoals vmbo of mbo komen niet of nauwelijks aan bod. Gezien de korte duur van de opleiding is dat vanzelfsprekend, zo vinden de beginnende leraren met wie we spraken. Toch zou het volgens sommigen goed zijn als er meer aandacht zou zijn voor het lesgeven in andere onderwijstypen, bijvoorbeeld in de vorm van keuzemodules.

Figuur 2.2a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op het lesgeven op de bovenbouw havo/vwo en andere onderwijstypen, in percentages (n=337)



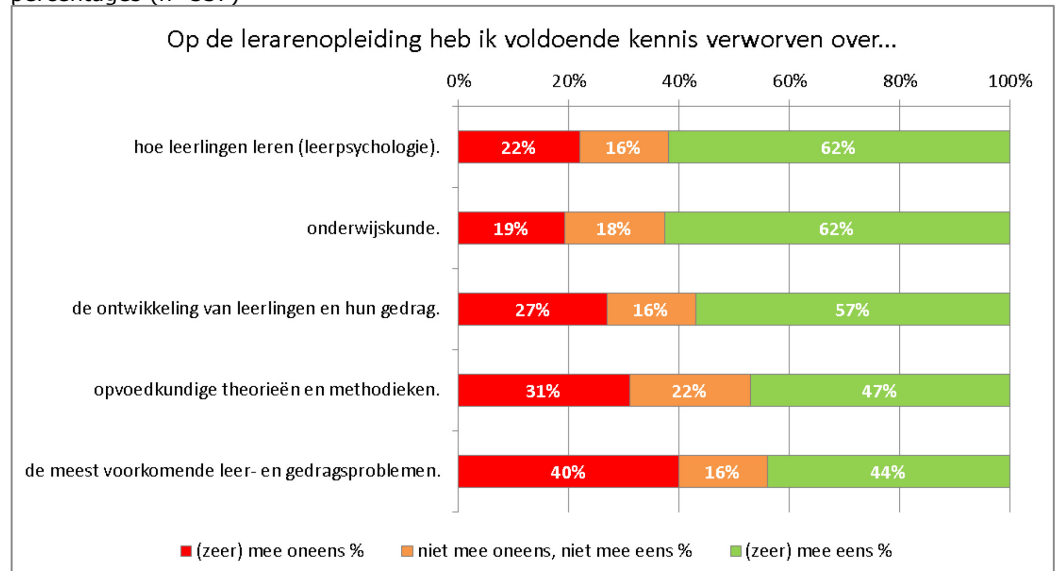
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

2.3 Theoretische basis

Theoretische basis behoeft meer aandacht

Over sommige theoretische onderwerpen zijn afgestudeerden redelijk tevreden. Zo zegt ruim 60 procent van de afgestudeerden voldoende te hebben geleerd over leerpsychologie en onderwijskunde, terwijl ongeveer een vijfde vindt van niet (figuur 2.3a). De kennisverwerving over de ontwikkeling van leerlingen blijft iets achter: ruim een kwart vindt die onvoldoende. Zo'n drie op de tien afgestudeerden vinden dat zij niet genoeg hebben geleerd over opvoedkunde. Opvallend is dat 40 procent het (zeer) oneens is met de stelling 'Op de opleiding heb ik voldoende kennis verworven over de meest voorkomende leer- en gedragsproblemen'. Slechts een kleine helft is tevreden over de voorbereiding in dit opzicht.

Figuur 2.3a Oordelen van afgestudeerden over de theoretische basis van het lesgeven, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

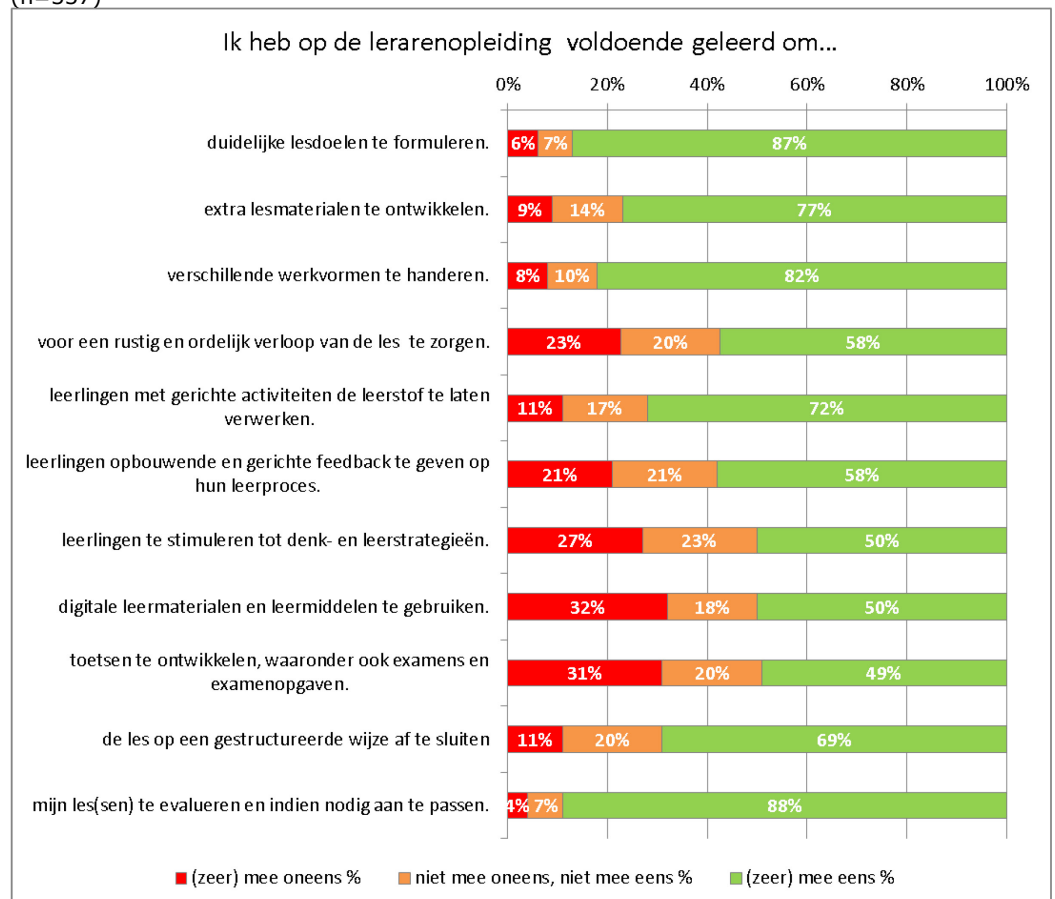
2.4 De les zelf

Wisselende tevredenheid over basale pedagogisch-didactische vaardigheden

Vrijwel alle afgestudeerden vinden dat zij op de lerarenopleiding voldoende hebben geleerd om de lesdoelen duidelijk te formuleren, extra lesmaterialen te ontwikkelen en verschillende werkvormen te hanteren (figuur 2.4a). Ook zegt het merendeel van de afgestudeerden voldoende te hebben geleerd om de leerlingen met gerichte activiteiten de leerstof te laten verwerken, de les op een gestructureerde wijze af te sluiten, en de les(sen) te evalueren en, indien nodig, aan te passen.

Op andere onderdelen voelen de afgestudeerden zich minder goed voorbereid. Ruim een kwart van de respondenten vindt dat zij onvoldoende in staat zijn om leerlingen te stimuleren tot denk- en leerstrategieën. Ruim een vijfde zegt onvoldoende te hebben geleerd om voor een rustig en ordelijk verloop van de les te zorgen. Ook op het geven van feedback aan leerlingen voelt 21 procent zich te weinig voorbereid. Een verklaring voor dit laatste is misschien dat dit een relatief nieuw onderdeel is in het curriculum, zo werd gezegd in een van de gesprekken.⁷

Figuur 2.4a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op de les zelf, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

⁷ De inspectie wil over een aantal jaren het onderzoek onder afgestudeerden herhalen. Waar 'feedback leren geven' nu nog een relatief nieuw onderdeel is van het curriculum, zal dit onderwerp bij een volgende meting wellicht beter scoren.

De groep beginnende leraren met wie we spraken, herkende zich in bovenstaand beeld. Uit de gesprekken blijkt een grote behoefte aan aandacht voor zaken als orde houden en een les structureren. Plannen en orde houden liggen aan de basis van lesgeven, zo werd gezegd. De beginnende leraren vonden colleges soms erg theoretisch, waardoor ze pas tijdens hun stage leerden 'hoe het moet'. Ook gaven de beginnende leraren aan veel waarde te hechten aan persoonlijke begeleiding tijdens de opleiding, gericht op de wensen en capaciteiten van de studenten. Dit is onder meer van belang om te leren zorgen voor een rustig en ordelijk verloop van de les. Orde houden wordt nu te veel beschouwd als algemene problematiek, terwijl de student hierin een eigen stijl moet leren ontwikkelen. Dat lukt alleen als de student goed gecoacht wordt op zijn niveau. Ook intervisie wordt belangrijk gevonden: het delen van ervaringen en daardoor op nieuwe ideeën komen. Er is behoefte aan relevante feedback van medestudenten en begeleiders, zowel tijdens de studie als wanneer de beginnende leraren eenmaal aan het werk zijn.

"Studenten willen in de eerste plaats leren hoe ze in hun stage de volgende dag hun 4 havoklas overleven."

Meer aandacht voor toetsvaardigheden gewenst

Het ontwikkelen van toetsen en examens is een belangrijke vaardigheid. Bijna een derde van de afgestudeerden geeft aan tijdens de lerarenopleiding onvoldoende te hebben geleerd om toetsen te ontwikkelen, waaronder ook examens en opdrachten. Ook de beginnende leraren met wie we spraken waren van mening dat er weinig tot geen aandacht was voor zaken als het maken van toetsen en de normering van toetsen. De aandacht daarvoor lijkt erg te verschillen per opleiding: er zijn goede ervaringen, maar anderen kunnen zich niet herinneren daar iets over te hebben geleerd tijdens hun opleiding.

Weinig voorbereiding op gebruik digitale leermiddelen

Wat betreft de voorbereiding op de les zelf zijn de afgestudeerden het minst tevreden als het gaat om het gebruik van digitale leermiddelen: 32 procent geeft aan hier tijdens de lerarenopleiding onvoldoende over te hebben geleerd. Vanuit het werkveld is er behoefte aan een veelvuldiger gebruik van digitale leermiddelen. De VO-raad vindt het belangrijk dat leraren vaardig worden in het samenstellen en toepassen van digitaal leermateriaal (VO-raad, 2014).

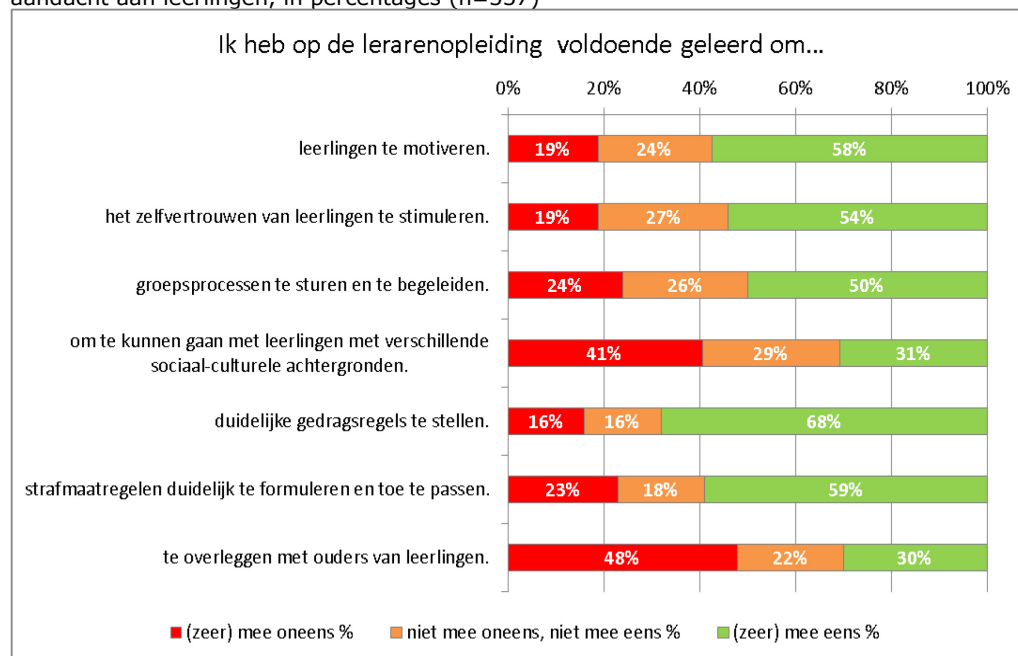
Of en hoe er tijdens de lerarenopleiding wordt ingegaan op digitale leermiddelen is overigens erg afhankelijk van de docent, zo blijkt uit de gesprekken met beginnende leraren. Ze noemden ook goede voorbeelden, zoals het werken met interactieve kaarten bij aardrijkskunde, quizen via de telefoon en animaties.

2.5 Persoonlijke aandacht voor leerlingen

Veel aandacht gewenst voor klassenmanagement

Een krappe meerderheid van de afgestudeerden vindt dat zij tijdens de lerarenopleiding voldoende hebben geleerd om leerlingen te motiveren en hun zelfvertrouwen te stimuleren (figuur 2.5a). Daarnaast geeft slechts de helft aan voldoende te hebben geleerd om groepsprocessen te sturen en te begeleiden; bijna een kwart heeft dat onvoldoende geleerd. Over het leren stellen van duidelijke gedragsregels zijn de afgestudeerden tevredener, maar ze hebben minder goed geleerd om die regels ook toe te passen. Het klassenmanagement verdient dus meer aandacht.

Figuur 2.5a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op het geven van persoonlijke aandacht aan leerlingen, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Meer aandacht nodig voor omgaan met diversiteit

Van leraren wordt verwacht dat zij ook om kunnen gaan met leerlingen die een heel andere achtergrond hebben dan zijzelf. Het kan dan gaan om verschillen in culturele, etnische of godsdienstige achtergrond, maar ook om verschillen in sociaaleconomisch opzicht. Minder dan een derde van de afgestudeerden zegt te hebben geleerd om te kunnen omgaan met leerlingen van verschillende sociaal-culturele achtergronden; 41 procent voelt zich te weinig voorbereid. Uit gesprekken met beginnende leraren blijkt dat de aandacht voor dit onderwerp nogal verschilt per opleiding. Iedereen vindt het onderwerp zeer relevant.

Overleg met ouders geen prioriteit

Het is belangrijk dat leraren in staat zijn te overleggen met ouders van leerlingen. Slechts 30 procent van de afgestudeerden zegt dit voldoende geleerd te hebben, terwijl bijna de helft aangeeft dit onvoldoende te hebben geleerd. Het is de vraag hoeveel aandacht hiervoor moet zijn binnen de opleiding: 'overleggen met ouders leer je pas echt na de opleiding', zo gaven sommige beginnende leraren tijdens de gesprekken aan. Dat geldt ook voor andere communicatievaardigheden, zoals het mentoraat. Er zijn wel voorbeelden van opleidingen die daar aandacht aan besteden, vaak in een 'laboratoriumachtige setting': oefeningen in gesprekstechnieken met medestudenten of anderen die de rol aannemen van ouders van leerlingen. Wellicht kunnen dergelijke vaardigheden ook in de stage-opdrachten verwerkt worden, zo werd gesuggereerd, al is het erg afhankelijk van de school wat de mogelijkheden hiervoor zijn.

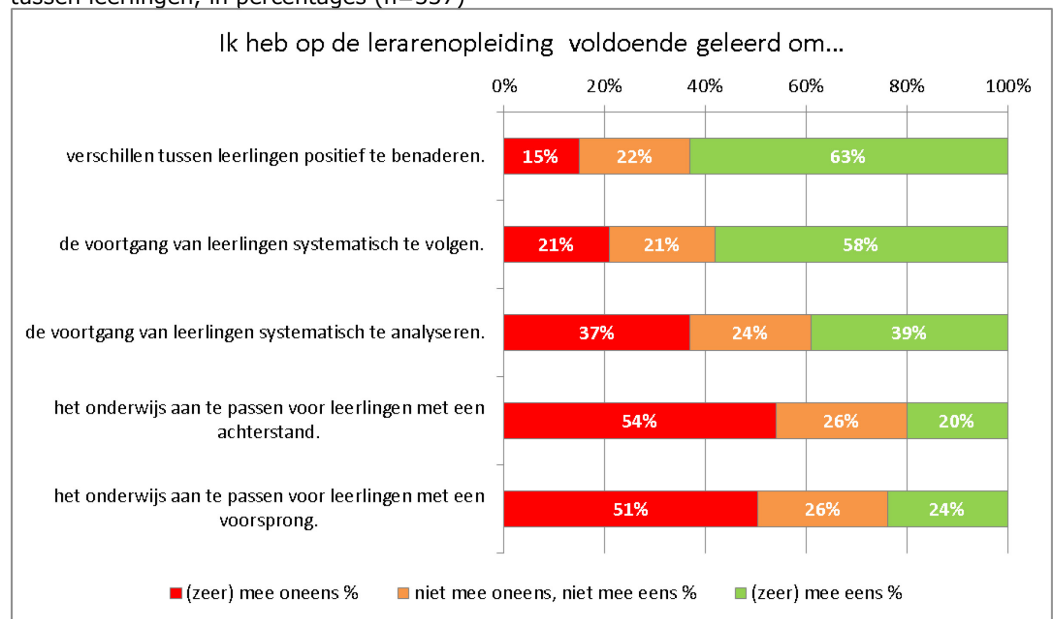
2.6 Omgaan met verschillen tussen leerlingen

Onvoldoende voorbereid op differentieervaardigheden

Van leraren wordt niet alleen verwacht dat zij een goede les kunnen geven, maar ook dat zij daarbij rekening houden met verschillen tussen leerlingen. Het merendeel van de respondenten geeft aan geleerd te hebben om verschillen tussen

leerlingen positief te benaderen (63%) en de voortgang van leerlingen systematisch te volgen (58%) (figuur 2.6a). Toch baart het onderwerp differentiatie zorgen: de meeste afgestudeerden voelen zich daar slecht op voorbereid. Ruim de helft van de afgestudeerden vindt dat zij op de lerarenopleiding niet voldoende hebben geleerd om het onderwijs aan te passen voor leerlingen met een achterstand of juist voor leerlingen met een voorsprong. Ook geeft meer dan een derde aan onvoldoende te hebben geleerd om de voortgang van leerlingen systematisch te analyseren.

Figuur 2.6a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op het omgaan met verschillen tussen leerlingen, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Uit gesprekken met beginnende leraren blijkt dat er in de opleiding weinig aandacht wordt besteed aan dergelijke differentiatievaardigheden. Over het aanpassen van lessen aan leerlingen met een voorsprong of achterstand wordt op de opleiding meestal wel gepraat, maar het is lastig om dit echt in de praktijk te brengen. Ook op veel scholen zelf is nog erg weinig sprake van differentiatie binnen de les, aldus de beginnende leraren.

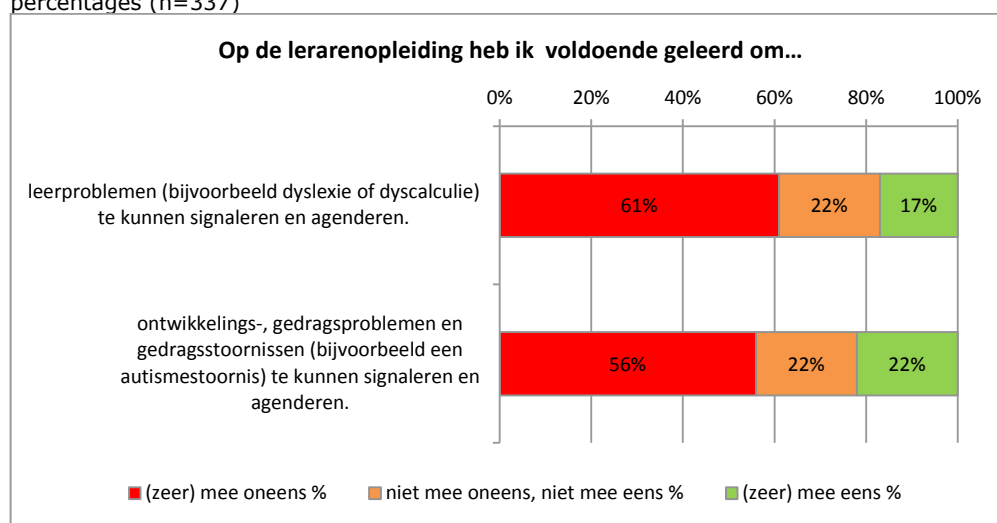
2.7 Maatwerk (passend onderwijs)

Vaak onvoldoende voorbereid op omgang met leer- en gedragsproblemen

Met de invoering van passend onderwijs is het nog belangrijker geworden dat aanstaande leraren goed leren omgaan met leerlingen met leer- of gedragsproblemen. In paragraaf 2.3 bleek al dat ruim 40 procent van de afgestudeerden behoefte heeft aan een steviger theoretische basis op dit vlak. Een nog groter deel vindt dat zij tijdens de opleiding onvoldoende hebben geleerd om maatwerk te bieden tijdens de les. Zo geeft 61 procent aan onvoldoende te hebben geleerd om leerproblemen te signaleren en agenderen, bijvoorbeeld op het gebied van dyslexie of dyscalculie (figuur 2.7a). Daarnaast vindt 56 procent van de respondenten dat zij niet voldoende hebben geleerd om ontwikkelingsproblemen, gedragsproblemen en gedragsstoornissen te signaleren en agenderen. De voorbereiding op het bieden van maatwerk springt er daarmee in negatieve zin uit.

De oordelen van leidinggevenden ondersteunen het beeld. Met de stelling 'De beginnende leraren op mijn school zijn door hun universitaire lerarenopleiding voldoende toegerust om het onderwijs af te stemmen op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen' is ruim 40 procent van de leidinggevenden in het voortgezet onderwijs het (zeer) oneens, slechts 6 procent is het hier wel mee eens. De overige leidinggevenden antwoorden neutraal. Leidinggevenden in het voortgezet onderwijs zijn ook kritisch over de voorbereiding op planmatige ondersteuning/zorg: bijna 30 procent van de leidinggevenden vindt dat leraren daar niet voldoende voor worden toegerust, 13 procent vindt van wel (Regioplan 2015).

Figuur 2.7a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op maatwerk bieden, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

In de gesprekken met de beginnende leraren gaven sommigen aan dat het niet realistisch is om te verwachten dat de opleiding hier aandacht aan besteedt: er is nauwelijks tijd voor. Zij suggereren om hier een keuzevak van te maken. Sommige gespreksdeelnemers vinden het niet nodig dat de opleiding hierop voorbereidt, omdat de opvang van leerlingen met leer- of gedragsproblemen in de praktijk een taak is van specialisten, zoals de mentor, zorgcoördinator, dyslexiecoach en de remedial teacher. Anderen vinden het juist wel belangrijk om enigszins voorbereid te zijn: zij vinden het essentieel om leerlingen met kleinigheden te kunnen helpen of bij grote problemen door te kunnen verwijzen. Zij zijn zich ervan bewust dat ze als mentor heftige problematiek tegen kunnen komen en vinden dat ze dan moeten weten waar ze terecht kunnen.

2.8 Conclusies

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal of de universitaire lerarenopleiding naar de mening van afgestudeerden voldoende aandacht heeft besteed aan pedagogisch-didactische vaardigheden. Studenten aan de universitaire lerarenopleidingen hebben voorafgaand aan de opleiding een vakmaster of -bachelor afgerond, waarin ze nog geen pedagogisch-didactische vaardigheden hebben opgedaan. Daarom is het belangrijk dat deze vaardigheden tijdens de ulo veel aandacht krijgen.

Positief over ontwerpactiviteiten

Er wordt positief geoordeeld over een aantal ontwerpactiviteiten. Vrijwel alle afgestudeerden vinden dat zij in staat zijn duidelijke lesdoelen te formuleren, lesmaterialen te ontwikkelen en verschillende werkvormen te hanteren. Ook achten vrijwel alle afgestudeerden zich voldoende in staat leerlingen met gerichte

activiteiten de leerstof te laten verwerken, de les op een gestructureerde wijze af te sluiten, en hun les(sen) te evalueren en indien nodig aan te passen. Twee derde van de afgestudeerden vindt ook dat zij voldoende hebben geleerd over leerpsychologie en onderwijskunde.

Minder goed voorbereid op uitvoering

De uitvoering scoort minder goed. Een vijfde tot een derde van de afgestudeerden is van mening dat zij onvoldoende hebben geleerd om leerlingen te stimuleren tot denk- en leerstrategieën, voor een rustig en ordelijk verloop van de les te zorgen, toetsen te ontwikkelen, waaronder ook examens en opdrachten, en digitale leermaterialen en leermiddelen te gebruiken. In nog sterkere mate vinden afgestudeerden dat zij onvoldoende hebben geleerd om met leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden om te gaan en met ouders te overleggen.

Nauwelijks voorbereid op differentiatievaardigheden

Het merendeel van de afgestudeerden (circa zes van de tien) zegt tijdens de opleiding te hebben geleerd om verschillen tussen leerlingen te benaderen en de voortgang van leerlingen te volgen. Over differentiatievaardigheden zijn de afgestudeerden minder positief: ruim de helft vindt dat zij niet voldoende hebben geleerd om het onderwijs aan te passen voor leerlingen met een achterstand of een voorsprong. Ook geeft meer dan een derde aan onvoldoende te hebben geleerd om de voortgang van leerlingen systematisch te analyseren. Een nog groter deel voelt zich onvoldoende voorbereid om met leerlingen met leer- of gedragsproblemen om te gaan.

Betere voorbereiding gewenst op het beroep van leraar

Alles overziende vinden de meeste afgestudeerden (twee derde) dat zij voldoende zijn voorbereid op een baan in de bovenbouw van het havo/vwo. Tegelijkertijd zijn afgestudeerden kritisch over een aantal pedagogisch-didactische onderwerpen. Zij voelen zich bovendien niet voorbereid op het lesgeven in andere onderwijstypen dan de bovenbouw van havo/vwo, onderwijstypen waarvoor zij wel bevoegd zijn en waar zij in de praktijk ook regelmatig terechtkomen (zie paragraaf 2.2). De vraag is in hoeverre de ulo studenten kan voorbereiden op het complexe beroep van leraar, gezien de korte duur van de opleiding. Dit geldt in het bijzonder voor vaardigheden als het kunnen inspelen op verschillen tussen leerlingen en het bieden van maatwerk. Zowel in gesprekken met beginnende leraren als met andere betrokkenen kwam dit punt naar voren.

3 Vakkennis en -didactiek

3.1 Inleiding

Goede leraren hebben een gedegen kennis van hun vak. Daardoor zijn ze goed toegerust om hun vak uit te leggen en om verbanden te leggen met andere vakken in het curriculum en de omringende wereld. Leraren die hun eigen vak goed beheersen zijn ook in staat om passende opdrachten te formuleren, problemen van leerlingen te monitoren en bruikbare feedback te geven. Vanuit die basis dragen goede leraren bij aan het curriculum van de hele school en doen ze onderzoek naar het onderwijs. Studenten aan de universitaire lerarenopleiding hebben tijdens hun voorafgaande vakmaster of -bachelor al veel aandacht besteed aan deze vakinhoudelijke basis.

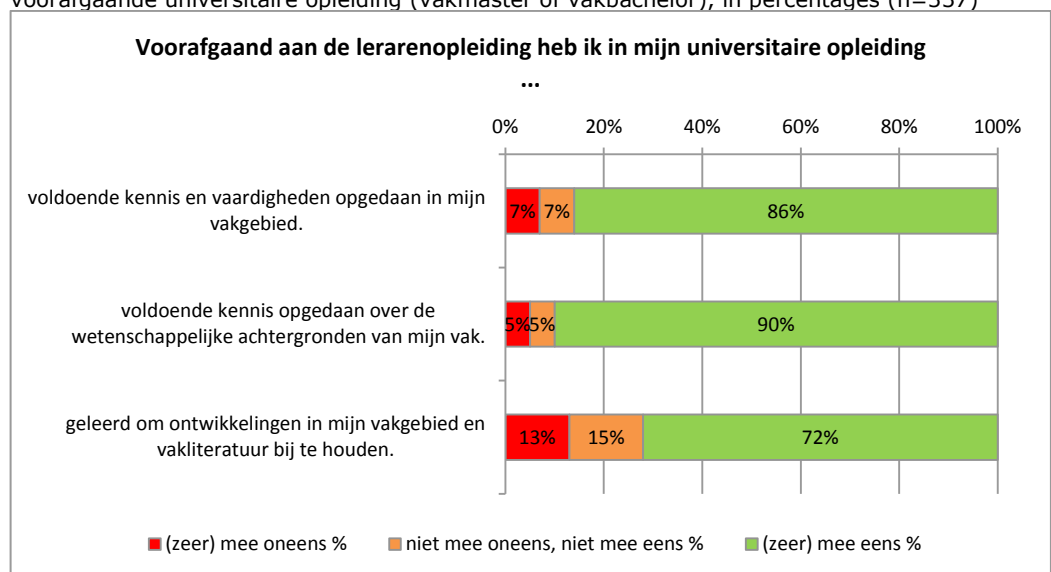
In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag of de afgestudeerden zich voldoende voorbereid voelen wat betreft vakkennis en vakdidactiek. Achtereenvolgens bespreken we de eigen vakinhoudelijke kennis en vaardigheden, vakdidactiek, de opbouw van het lesprogramma, het inzetten van vakkennis om verbindingen in de les te maken, en curriculumontwikkeling en schoolverbetering. Waar relevant benoemen we de verschillen tussen disciplines en studenten.

3.2 Eigen vakkennis en -vaardigheden

Voldoende kennis over het eigen vakgebied

Het overgrote deel van de afgestudeerden vindt dat ze aan de universitaire opleiding die aan de ulo voorafging, voldoende kennis en vaardigheden hebben opgedaan over het eigen vakgebied (figuur 3.2a). Veruit de meeste afgestudeerden vinden ook dat ze voldoende kennis hebben opgedaan over de wetenschappelijke achtergronden van hun vak. Een iets kleiner, maar nog steeds groot deel (bijna driekwart) vindt ook dat ze geleerd hebben de ontwikkelingen in hun vak bij te houden.

Figuur 3.2a Oordelen van afgestudeerden over opgedane vakkennis en -vaardigheden aan voorafgaande universitaire opleiding (vakmaster of vakbachelor), in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Tijdens de lerarenopleiding zelf is de vakkennis voldoende aan bod gekomen, vinden de afgestudeerden. Ruim 70 procent is het eens met de stelling 'In mijn universitaire lerarenopleiding ben ik voldoende toegerust met de leerstof waarin ik les moet geven'.

3.3 Het eigen vak kunnen uitleggen

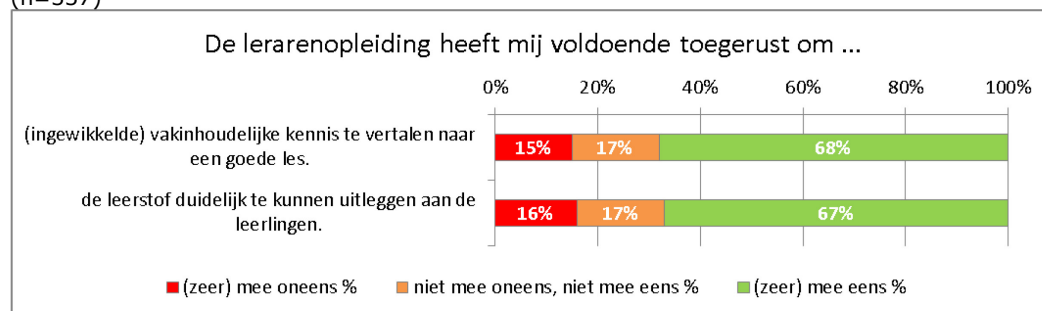
Vakdidactiek krijgt voldoende aandacht

Twee derde van de afgestudeerden vindt dat de lerarenopleiding hen voldoende heeft voorbereid om de vakinhoudelijke kennis te vertalen naar een goede les en om de leerstof duidelijk uit te leggen (figuur 3.3a). Ook in de open vragen worden vakkennis en vakdidactiek positief beoordeeld: op de vraag 'Wat deed de lerarenopleiding die u hebt gevolgd goed?' noemt 20 procent van de respondenten onderwerpen die hiermee te maken hebben.

"Zonder de vakdidacticus en stagebegeleider had ik maar een fractie kunnen leren van wat ik nu geleerd heb."

Het positieve beeld wordt bevestigd door leidinggevendenden. Slechts 7 procent vindt dat beginnende leraren door hun opleiding onvoldoende zijn toegerust om de leerstof duidelijk uit te leggen. Een groot deel antwoordt 'neutraal', daarnaast is ruim 40 procent van de leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs tevreden over de vakdidactiek van beginnende leraren (Regioplan 2015).

Figuur 3.3a Oordelen van afgestudeerden over aandacht voor vakdidactiek, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

In de analyse van de onderzoeksresultaten bleek dat we op dit punt onderscheid kunnen maken tussen verschillende sectoren. We zien dat de afgestudeerden van lerarenopleidingen in de talen minder positief zijn over vakdidactiek dan afgestudeerden van lerarenopleidingen in de maatschappijvakken.

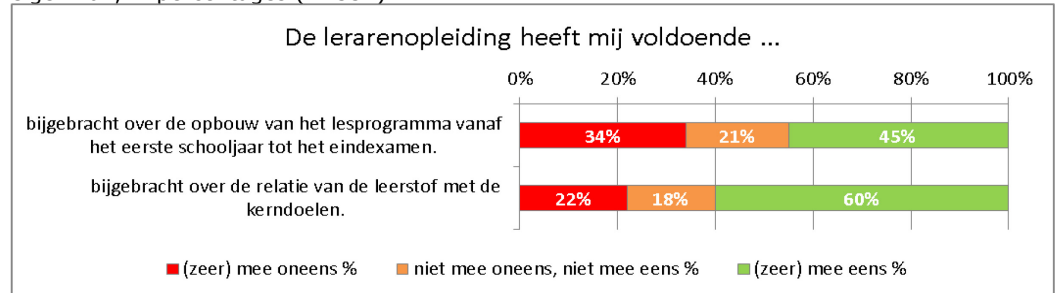
3.4 De opbouw van het lesprogramma van het eigen vak

Onvoldoende aandacht voor de leerlijnen

Het is belangrijk dat leraren voldoende kennis hebben van leerlijnen en einddoelen, zodat ze weten hoe een les zich verhoudt tot het jaarprogramma en het totale curriculum. Slechts 45 procent van de afgestudeerden vindt dat hun voldoende is bijgebracht over de opbouw van het lesprogramma vanaf het eerste schooljaar tot het eindexamen, terwijl 34 procent zegt hierop onvoldoende te zijn voorbereid (figuur 3.4a). Afgestudeerden met een bevoegdheid in maatschappijvakken zijn daarbij iets positiever dan afgestudeerden in de exacte vakken en de talen. Een

groter deel (zes op de tien) heeft voldoende geleerd over de relatie van de leerstof met de kerndoelen.

Figuur 3.4a Oordelen van afgestudeerden over de opbouw van het lesprogramma van het eigen vak, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

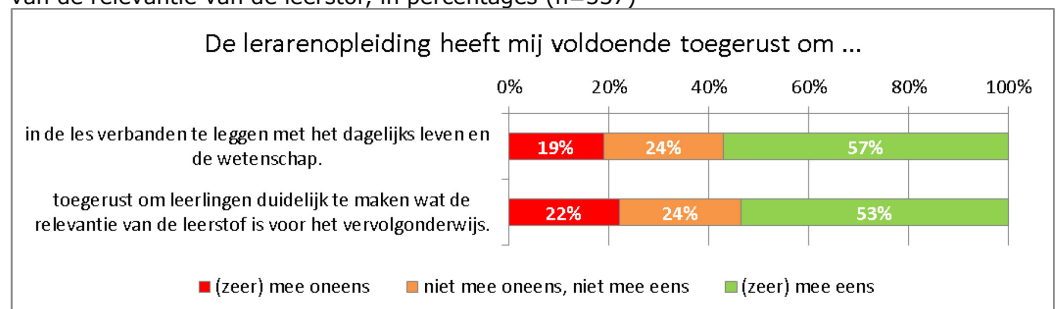
3.5 Verbindingen leggen

Matig tevreden over aandacht voor het maken van verbindingen

Binnen het onderwijs is niet alleen aandacht voor de lesstof zelf van belang, maar ook voor het nut van die vakkennis. Een leraar moet de verbinding kunnen leggen tussen de vakkennis en de wereld om ons heen. De tevredenheid hierover is matig: een ruime helft van de afgestudeerden vindt dat de lerarenopleiding ze hiertoe voldoende heeft toegerust (figuur 3.5a). Een iets kleiner deel heeft naar eigen zeggen geleerd om leerlingen het verband te laten zien tussen de leerstof en het vervolgonderwijs.

In het algemeen zien we weinig verschillen tussen afgestudeerden met verschillende achtergronden of vooropleiding. Bij dit onderwerp is dat wel het geval. Afgestudeerden die vóór de lerarenopleiding een educatieve minor hebben gedaan voelen zich beter in staat om de leerstof uit te leggen en om verbanden te leggen tussen de les en de wereld om ons heen.

Figuur 3.5a Oordelen van afgestudeerden over het leggen van verbanden en het verduidelijken van de relevantie van de leerstof, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

3.6 Onderwijsverbetering en schoolontwikkeling

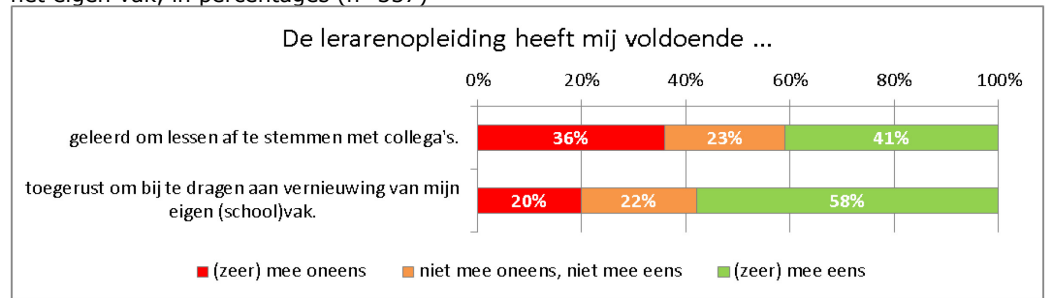
Meer aandacht gewenst voor afstemming met collega's

Vaksecties bepalen samen de kwaliteit van het onderwijs, het is belangrijk dat leraren gezamenlijk nadenken over de te bereiken doelen en onderling hun onderwijs afstemmen. Ruim een derde van de afgestudeerden vindt niet dat ze tijdens de opleiding voldoende hebben geleerd om lessen met collega's af te stemmen (figuur 3.6a). Slechts 41 procent vindt van wel. In de gesprekken met

opleidingen en afgestudeerden werd aangegeven dat het lastig is dit onderwerp een plek te geven binnen de opleiding; sommigen vinden dat dit meer iets is om in het werkveld, na afloop van de opleiding, te leren, bijvoorbeeld als onderdeel van een nascholingstraject.

Het aandeel afgestudeerden dat vindt dat ze vanuit hun opleiding voldoende zijn toegerust om bij te dragen aan de vernieuwing van het eigen schoolvak, is circa 60 procent.

Figuur 3.6a Oordelen van afgestudeerden over afstemming met collega's en vernieuwing van het eigen vak, in percentages (n=337)



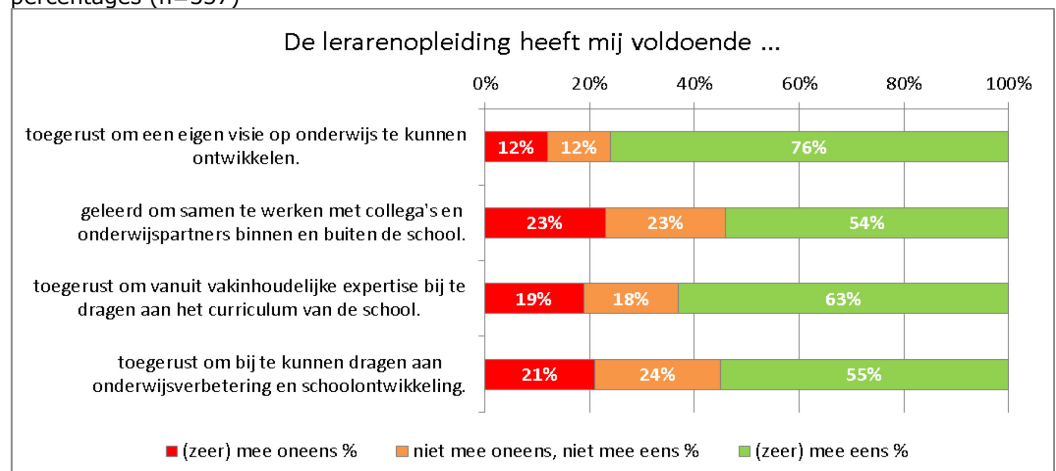
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Redelijk positief over onderwijsverbetering

Als lid van een vaksectie moet een leraar vanuit vakinhoudelijke expertise ook kunnen bijdragen aan het curriculum van de hele school. Ruim zes op de tien afgestudeerden zeggen dit geleerd te hebben. Bovendien vindt driekwart van de afgestudeerden dat ze voldoende geleerd hebben een visie op onderwijs te ontwikkelen (figuur 3.6b). Om het onderwijs en de school verder te kunnen verbeteren is het ook van belang dat leraren samenwerken met collega's en onderwijspartners. Over de voorbereiding hierop zijn afgestudeerden iets minder tevreden: bijna een kwart heeft dit niet voldoende geleerd, iets meer dan de helft wel.

Afgestudeerden in de talenvakken zijn in het algemeen minder positief over onderwijsverbetering en schoolontwikkeling dan afgestudeerden in de maatschappijvakken.

Figuur 3.6b Oordelen van afgestudeerden over onderwijsverbetering en schoolontwikkeling, in percentages (n=337)

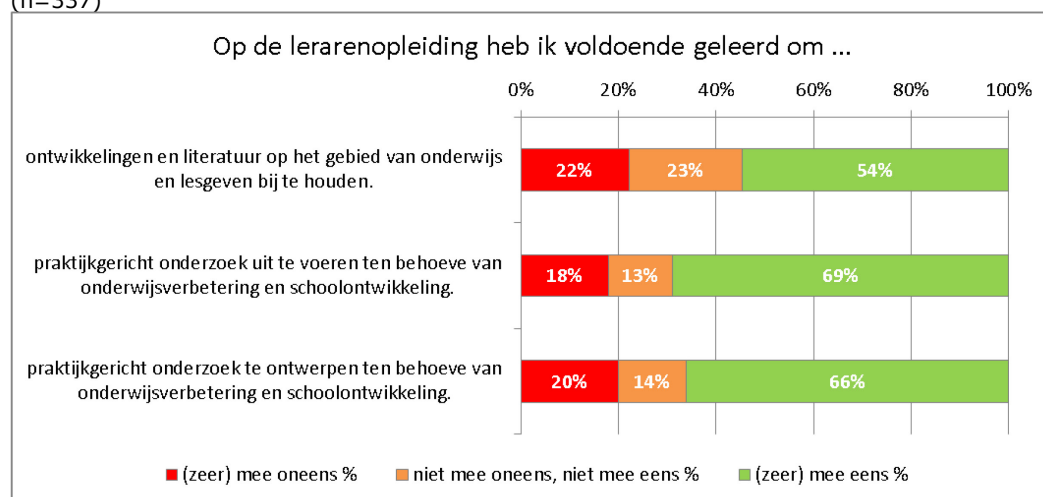


Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Ook gematigd positief over praktijkonderzoek doen

Leraren moeten ook onderzoek kunnen doen naar aspecten van het onderwijs, om daarmee het onderwijs te verbeteren. Tussen de 65 en 70 procent van de afgestudeerden vindt dat ze voldoende geleerd hebben praktijkonderzoek te ontwerpen of uit te voeren (figuur 3.6c). De afgestudeerden aan de tweejarige programma's geven vaker aan dat zij voldoende geleerd hebben om onderzoek te doen dan afgestudeerden van de eenjarige opleiding. De afgestudeerden die bij de gesprekken aanwezig waren – voor het merendeel afkomstig van de eenjarige opleiding – waren kritisch over dit onderdeel. Zij zagen het nut van dergelijk onderzoek niet, in ieder geval niet op de manier waarop het tijdens hun opleiding werd vormgegeven.

Figuur 3.6c Oordelen van afgestudeerden over praktijkgericht onderzoek, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

De NVAO heeft de accreditierapporten van de visitatieteams van de ulo's geanalyseerd en concludeert op basis daarvan dat de vakdidactische component in de praktijkonderzoeken steviger verankerd moet worden. De positie van de vakdidacticus zou binnen de opleidingen versterkt moeten worden, zo vinden de visitatiepanels: er moeten meer gepromoveerde vakdidactici komen en het aantal mogelijkheden voor vakdidactisch onderzoek zou moeten worden versterkt (NVAO, 2016). Dit heeft te maken met de organisatorische inbedding van de ulo's, waarover we in de inleiding spraken.

3.7

Conclusies

Tevreden over vakkennis, redelijk tevreden over vakdidactiek

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal of de universitaire lerarenopleiding volgens de afgestudeerden voldoende aandacht heeft besteed aan vakkennis en vakdidactiek. Het merendeel van de afgestudeerden vindt dat zij al in de opleiding voorafgaand aan de lerarenopleiding voldoende vakkennis hebben opgedaan. Tijdens de lerarenopleiding zijn zij ook voldoende toegerust met de leerstof waarin zij les moeten geven, zegt bijna driekwart. Twee derde vindt dat ze voldoende hebben geleerd de leerstof uit te leggen. Over de voorbereiding op het bijdragen aan de vernieuwing van het schoolvak, curriculumontwikkeling en schoolverbetering is de tevredenheid lager: een ruime helft van de afgestudeerden is positief hierover.

Ook vindt een ruime helft dat ze voldoende hebben geleerd om verbanden te leggen met de wereld om ons heen.

Meer aandacht voor leerlijnen gewenst

De afgestudeerden vinden over het geheel genomen dat de opbouw van het vak tijdens de lerarenopleiding meer aandacht behoeft. Het is belangrijk dat leraren voldoende kennis hebben van leerlijnen en einddoelen. Dat is een voorwaarde om te weten hoe een les zich verhoudt tot het jaarprogramma en het totale curriculum, en om te kunnen bijdragen aan curriculumvernieuwing.

Weinig geleerd om af te stemmen met collega's

Gezien het belang van afstemming binnen het onderwijs is het ook belangrijk dat beginnende leraren leren hun lessen met collega's af te stemmen. Afgestudeerden geven aan dat daar in de opleiding weinig aandacht voor was. Hoewel dit een onderdeel is van de bekwaamheidseisen, werd in de gesprekken door diverse betrokkenen aangegeven dat dit onderwerp niet goed past binnen de opleiding. Het zou beter in het werkveld, eventueel tijdens een nascholingstraject, kunnen worden geleerd.

Gematigd positief over praktijkonderzoek

Ongeveer twee derde van de afgestudeerden vindt dat ze voldoende hebben geleerd om praktijkonderzoek te doen. Afgestudeerden van de tweejarige opleidingen zijn positiever over de rol van praktijkonderzoek tijdens hun opleiding dan afgestudeerden van de eenjarige opleidingen. Dat is wel enigszins te verwachten, gezien de beperkte duur van de eenjarige opleidingen.

4 De opleiding

4.1 Inleiding

Een goede voorbereiding op de bekwaamheidseisen vraagt een goede opleiding. Aan de afgestudeerden zijn daarom ook vragen gesteld over aspecten van de opleiding zelf, zoals de docenten, de stage, de stagebegeleiding en de toetsing. Biedt de opleiding volgens afgestudeerden voldoende kwaliteit om hen in staat te stellen het vak van leraar goed uit te oefenen? In dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op het niveau van de opleiding, de stage en praktijkgerichtheid, en de toetsing en beoordeling.

4.2 Overkoepelend oordeel

Tevredenheid over de opleiding is relatief laag

We vroegen de afgestudeerden naar hun tevredenheid over de opleiding als geheel en op deelaspecten. Opvallend is dat het overall oordeel laag is, zeker in vergelijking met andere soorten lerarenopleidingen (Inspectie van het Onderwijs 2015a, 2015b). Op de vraag of de respondenten de opleiding die zij zelf hebben gevolgd aan zouden raden aan anderen, zegt 58 procent van de afgestudeerden dat te doen. De overige 42 procent zou de eigen opleiding niet aanraden.

In de gesprekken met afgestudeerden werd de relatieve ontevredenheid over de opleiding bevestigd. Dit beeld is in lijn met de resultaten van de Nationale Studenten Enquête (NSE). Op de vraag 'Zou je deze opleiding aanraden aan anderen?' zegt 32 procent van de ulo-studenten 'ja, ik denk het wel' en 20 procent 'ja, zeker wel'. De landelijke resultaten voor de wo-masters zijn respectievelijk 35 procent en 45 procent.⁸

Ontevredenheid over niveau

Minder dan de helft van de afgestudeerden (46%) is tevreden over het niveau van de opleiding, ruim een derde (35%) vindt dit onvoldoende. Tijdens gesprekken met beginnende leraren en andere belanghebbenden merkten meerdere gesprekspartners op dat dit wellicht samenhangt met de dubbele opdracht van de ulo's. Ze moeten immers – meestal binnen één jaar – zowel een goede voorbereiding op het beroep als een volwaardige masteropleiding bieden.

Verschillen tussen opleidingen

Universitaire lerarenopleidingen verschillen van elkaar. Dat weten we uit ervaring en we zien het bevestigd in de accreditatieoordelen over ulo's.

Aan de hand van onze gegevens kunnen we niet zien of de ontevredenheid van afgestudeerden zich toespitst op bepaalde opleidingen of instellingen: het aantal respondenten is daarvoor niet groot genoeg. Wel wordt de ontevredenheid van afgestudeerden over het niveau weerspiegeld in het oordeel van de visitatiepanels, die in een aantal gevallen kritiek leverden op het masterniveau van de eindwerken (NVAO, 2016; QANU 2015). Ook leidinggevenden zien verschillen. Ruim een derde vindt dat het niveau van de beginnende leraren afhankelijk is van de (instituten van) universitaire lerarenopleidingen. Een ruime helft antwoordt 'neutraal', 6 procent vindt dat het niet uitmaakt (Regioplan 2015).

⁸ Bron: Nationale Studentenenquête, bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs. De gemiddelde score voor ulo's in 2015 was 3,41 op een 5 puntsschaal; voor andere wo-masters lag die score op 4,16.

4.3 Stage en praktijkgerichtheid

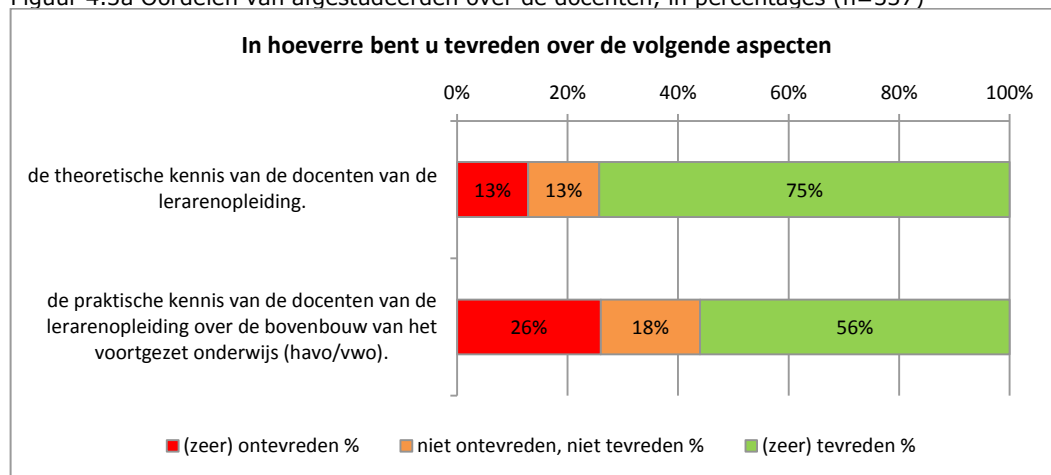
Lerarenopleiders met praktijkervaring maken het verschil

Zoals in paragraaf 2.2 is beschreven vindt bijna een vijfde deel van de afgestudeerden dat zij door hun opleiding niet voldoende zijn voorbereid op lesgeven in de bovenbouw van havo/vwo. Studenten hebben een grote behoefte aan praktische handvatten. De praktische kennis van de docenten over de bovenbouw van havo/vwo schiet volgens veel studenten tekort: ruim een kwart is hier ontevreden over. Over de theoretische kennis van de docenten is driekwart wel tevreden (figuur 4.3a).

"Een professor die college geeft kan nuttig zijn, maar theorie over aspecten van lesgeven en onderwijs kun je ook uit een boek leren. De theorie moet altijd gekoppeld worden aan de praktijk in de klas. Als docenten te weinig binding hebben met de praktijk kunnen ze bijvoorbeeld niet uit eigen ervaring vertellen over het omgaan met kinderen met leer- of gedragsproblemen."

Er zijn grote verschillen tussen docenten, zo blijkt uit zowel de open vragen als de gesprekken die we hebben gevoerd. Docenten krijgen zowel complimenten als stevige kritiek in antwoorden op de open vragen 'Wat deed de lerarenopleiding die u hebt gevolgd goed?' en 'Wat zou de lerarenopleiding die u hebt gevolgd moeten verbeteren?'. Docenten zijn bepalend voor de tevredenheid over de opleiding, zij maken het verschil. Afgestudeerden vinden het belangrijk dat hun docenten zelf uit de praktijk komen en weten waar ze het over hebben.

Figuur 4.3a Oordelen van afgestudeerden over de docenten, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Meer waardering voor stagebegeleiding vanuit school dan vanuit de ulo

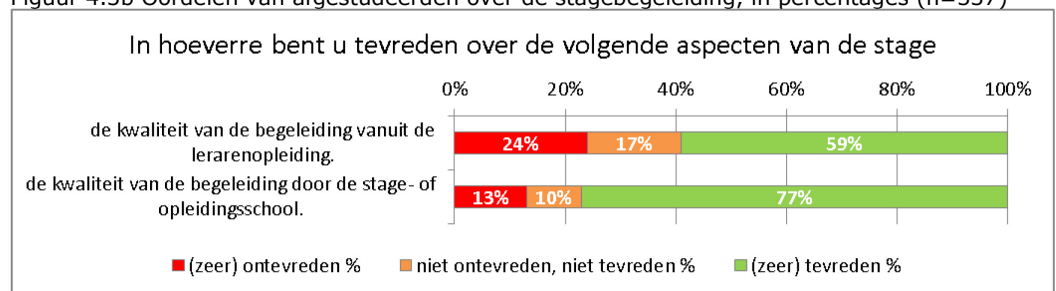
Het opdoen van praktijkervaring tijdens de stage is een belangrijk onderdeel van de studie. Niet alleen omdat ervaring nodig is om een goede leraar te worden, maar ook vanwege het effect van de stage op leereffect en motivatie voor de opleiding en het beroep. Studenten brengen een fors deel van hun opleidingstijd door op de school. Zowel afgestudeerden zelf als andere betrokkenen verwijzen vaak naar de stage als de plek 'waar je het moet leren'.

De meeste afgestudeerden zijn behoorlijk tevreden over de stagebegeleiding door de stage- of opleidingsschool. De begeleiding vanuit de lerarenopleiding scoort

minder: een kwart is hier ontevreden over (figuur 4.3b). In gesprekken werd als deelvklaring aangevoerd dat een en ander samenhangt met de intensiteit. De begeleider op school zal veel meer tijd en aandacht hebben voor de stagiair dan een docent van de universiteit, die de student veel minder vaak ziet.

Tijdens de gesprekken benadrukten de afgestudeerden dat de begeleiding vanuit ulo en school elkaar moet aanvullen. De begeleider op de school moet goede feedback geven en maatwerk leveren door voort te bouwen op wat een student al kan. Een belangrijke rol van de opleidingsbegeleider is die van goede procesbegeleider: hij moet snel ingrijpen als het niet lekker loopt tussen student en school, maar er ook voor zorgen dat goede studenten kunnen doorgroeien.

Figuur 4.3b Oordelen van afgestudeerden over de stagebegeleiding, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Ervaring met verschillende leeftijdsgroepen, niet met verschillende onderwijsconcepten

Vrijwel alle afgestudeerden (90%) geven aan dat zij tijdens hun studie ervaring hebben opgedaan met lesgeven aan meerdere leeftijdscategorieën. Kennismaken met meer dan één onderwijsconcept komt veel minder voor: dat heeft slechts een kwart gedaan. Het aantal studenten dat kennismaakt met het speciaal onderwijs is nihil. Hoewel dat begrijpelijk is gezien de beperkte opleidingstijd, is het volgens sommigen wel jammer. Kennismaking met het speciaal onderwijs kan studenten extra bagage meegeven die vervolgens in het reguliere voortgezet onderwijs weer kan worden ingezet.

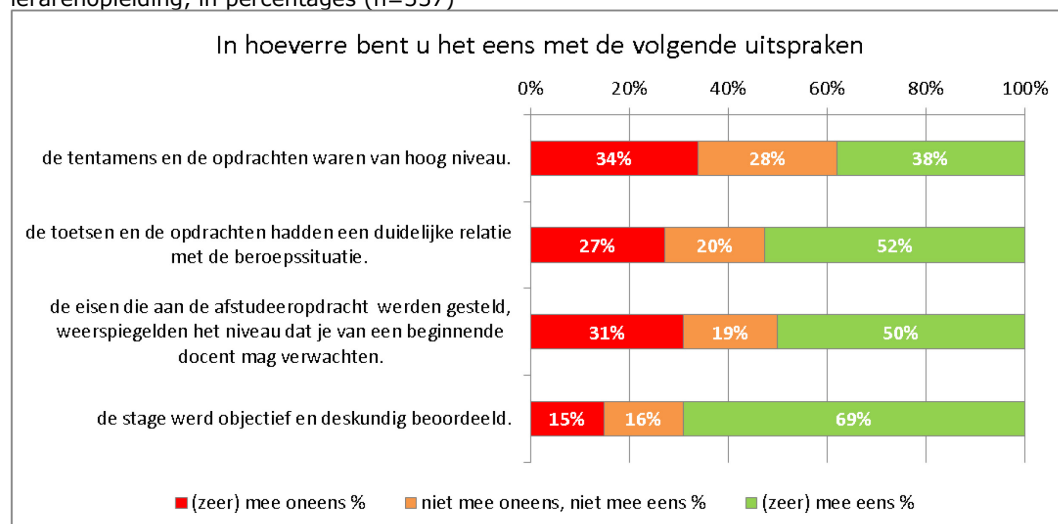
4.4 Toetsing en beoordeling

Kritiek op toetsen en opdrachten

Net als over het niveau van de opleiding als geheel oordelen afgestudeerden ook veelal negatief over het niveau van tentamens en opdrachten. Een derde deel is het niet eens met de stelling 'De tentamens en opdrachten waren van hoog niveau'. Slechts 40 procent is het hier wel mee eens (figuur 4.4a).

Over de aansluiting van toetsen en opdrachten op de beroepssituatie en over de afstudeeropdracht wordt iets positiever geoordeeld, maar ook daarover is zo'n 30 procent ontevreden. Slechts de helft van de afgestudeerden vindt dat de eisen die worden gesteld aan de afstudeeropdracht voldoen aan het niveau dat van een beginnende leraar mag worden verwacht. Over de beoordeling van de stage is het merendeel wel tevreden: 70 procent vindt dat de stage deskundig en objectief werd beoordeeld.

Figuur 4.4a Oordelen van afgestudeerden over de toetsing en beoordeling van de lerarenopleiding, in percentages (n=337)



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

In gesprekken met de panels uitten de gespreksdeelnemers veel kritiek op de manier waarop zij getoetst werden. Die kritiek spitst zich toe op de beoordeling: er zouden hogere eisen gesteld moeten worden. Sommige gesprekspartners voelden zich niet serieus genomen door de opleiding. Er is vooral kritiek op het portfolio: "Veel werk, maar te weinig niveau."

"Er werd veel getoetst maar het was te makkelijk. Je gaat dan opschrijven wat de opleiding wil horen. Wij zijn studenten die al een master achter de rug hebben en dus veel meer kunnen en willen."

4.5

Conclusies

Ontevredenheid over het niveau

In dit hoofdstuk onderzochten we de tevredenheid over kwaliteitsaspecten van de lerarenopleiding zelf. Vier van de tien afgestudeerden zouden hun opleiding niet aanraden aan anderen. Dat is veel in vergelijking met afgestudeerden van pabo's en tweedegraads opleidingen. Wellicht hangt dit samen met de teleurstelling over de beroepsvoorbereiding, waar we in hoofdstuk 2 al over schreven. Tegelijkertijd zijn relatief veel afgestudeerden (ongeveer een derde) ontevreden over het niveau van de opleiding als geheel en van de toetsen en examens. Ook vindt een derde deel van de afgestudeerden dat de eisen die worden gesteld aan de afstudeeropdracht niet voldoen aan het niveau dat van een beginnende leraar mag worden verwacht.

Behoeftte aan praktijkervaring bij lerarenopleiders

Afgestudeerden vinden het belangrijk dat lerarenopleiders zelf ervaring hebben opgedaan in het voortgezet onderwijs: dat is essentieel voor goede colleges en begeleiding. Ruim een kwart vindt dat de praktische kennis van docenten over de bovenbouw van het voortgezet onderwijs tekortschiet. Ook in de toetsen en opdrachten mag een duidelijke relatie met de beroepssituatie worden verwacht; volgens eveneens ruim een kwart is die relatie er onvoldoende. Over de theoretische kennis van lerarenopleiders is driekwart wel tevreden.

Goede stagebegeleiding is essentieel

Veel beroepsvaardigheden maakt een student zich pas echt eigen in de stage. Het merendeel van de afgestudeerden is tevreden over de begeleiding die vanuit de stageschool wordt geboden. De begeleiding vanuit de opleiding wordt minder gewaardeerd: daar is een kwart ontevreden over. Gezien de hoeveelheid tijd die studenten op een stageschool doorbrengen en het belang van de stage voor het leerproces, is het cruciaal dat de stage goed verloopt. Het is aan de opleiding om dit proces in goede banen te leiden en snel in te grijpen als de student problemen ervaart.

5 Conclusies

5.1 Conclusies

De universitaire lerarenopleidingen opereren binnen een spanningsveld: in korte tijd leiden ze op tot het – praktische – beroep van leraar in de bovenbouw van havo/vwo, terwijl ze tegelijkertijd moeten voldoen aan de eisen die worden gesteld aan een opleiding op masterniveau. Een dergelijke positie binnen het stelsel is ingewikkeld en leidt tot onvrede, zo blijkt uit de oordelen van afgestudeerden. Relatief veel afgestudeerden hadden graag een steviger basis aan pedagogisch-didactische vaardigheden meegekregen. Het gaat dan niet alleen om de meer complexe vaardigheden, maar ook om basale zaken als het leren zorgen voor een ordelijk verloop van de les. Ook over het niveau van de opleiding is er relatief veel onvrede. Hoewel het beeld per onderwerp verschilt, is duidelijk dat er nog veel winst te behalen valt. In deze paragraaf zetten we de belangrijkste conclusies op een rij.

Wisselend oordeel over de pedagogisch-didactische voorbereiding

Twee derde van de afgestudeerden vindt dat de opleiding voldoende voorbereidt op het lesgeven in de bovenbouw van havo/vwo. Vooral over een aantal aspecten gericht op het ontwerp van de lessen zijn de meeste afgestudeerden tevreden. Het merendeel vindt dat zij voldoende hebben geleerd om duidelijke lesdoelen te formuleren, de les te evalueren en zo nodig aan te passen, verschillende werkvormen te hanteren en extra lesmateriaal te ontwikkelen. Ook hebben de meesten geleerd om leerlingen gericht aan het werk zetten en de les gestructureerd af te sluiten.

Toch zijn er daarnaast veel onderwerpen waarop men zich (te) weinig voorbereid voelt. Ten aanzien van essentiële pedagogisch-didactische vaardigheden als het geven van feedback aan leerlingen, het sturen van groepsprocessen of het zorgen voor een ordelijk verloop van de les blijft de tevredenheid achter. Ook zegt bijna een derde deel onvoldoende te hebben geleerd om digitale leermiddelen te gebruiken of om toetsen en examenopgaven te maken, zaken die tot het basisrepertoire van een leraar zouden moeten horen. Vier van de tien afgestudeerden vinden bovendien dat ze onvoldoende hebben geleerd om met leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden om te gaan. Gezien de toenemende diversiteit, ook in het voortgezet onderwijs, is ook dit een belangrijk aandachtspunt voor opleidingen.

Te weinig aandacht voor differentiatievaardigheden

Van leraren wordt niet alleen verwacht dat zij een goede les kunnen geven, maar ook dat zij daarbij rekening houden met verschillen tussen leerlingen. Binnen de ulo's is daar weinig aandacht voor: meer dan de helft van de afgestudeerden heeft niet voldoende geleerd om de les aan te passen aan leerlingen met een voorsprong of achterstand. Een nog groter deel voelt zich onvoldoende voorbereid op het bieden van maatwerk aan leerlingen met leer- of gedragsproblemen, iets dat – zeker sinds de invoering van passend onderwijs – wel van leraren wordt verwacht. In eerdere onderzoeken onder afgestudeerden van pabo's en tweedegraads lerarenopleidingen bleef de tevredenheid op deze onderdelen ook achter, maar niet eerder was het percentage dat tijdens de opleiding differentiatievaardigheden heeft verworven, zo laag. In gesprekken die we voerden met beginnende leraren en andere betrokkenen, werd vaak aangegeven dat het vrijwel onmogelijk is om dit onderwerp in de eenjarige opleiding voldoende aan bod te laten komen, gezien de korte duur van de opleiding. Dit is voorstelbaar, maar vraagt beslist om een oplossing. We gaan hier in de volgende paragraaf verder op in.

Tevredenheid over vakkennis en -didactiek

Leraren hebben een gedegen vakkennis nodig om hun vak te kunnen uitleggen, verbanden te leggen, leerlingen goed te begeleiden en bij te dragen aan curriculumvernieuwing. Het is daarom positief dat studenten aangeven al voorafgaand aan hun universitaire lerarenopleiding een stevige vakinhoudelijk basis te hebben meegekregen in hun vakmaster of -bachelor. Het merendeel van de afgestudeerden (twee derde) vindt ook dat zij in hun lerarenopleiding voldoende hebben geleerd om die vakkennis te vertalen naar een goede les en om de leerstof goed uit te leggen. De opbouw van het lesprogramma voor het schoolvak door de jaren heen zou wel meer aandacht mogen krijgen, zo vindt ruim een derde deel. Ook de afstemming met collega's kwam weinig aan bod. Hoewel dit een onderdeel is van de bekwaamheidseisen, is het volgens betrokkenen de vraag of het wel past binnen de opleiding en niet beter daarna geleerd zou kunnen worden.

Organisatie van de opleiding: tevredenheid over de stage, kritiek op toetsen en examens

De oordelen over kwaliteitsaspecten van de organisatie geven een wisselend beeld. Docenten spelen een belangrijke rol binnen de opleiding, zij dragen kennis en ervaring over. De meeste afgestudeerden waarderen de theoretische kennis van hun docenten, maar een kwart is niet tevreden over de praktische kennis die docenten hebben over de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Daarnaast doen studenten belangrijke leerervaringen op in de praktijk van de stageschool, waar een groot deel van de opleiding plaatsvindt. Over de begeleiding van de stage door de school is het merendeel van de afgestudeerden tevreden, evenals over de beoordeling van de stage. Kritischer zijn de afgestudeerden over de begeleiding van de stage vanuit de lerarenopleiding: een kwart is daar niet tevreden over. Wellicht hangt dit laatste samen met slechte ervaringen die studenten kunnen opdoen als het 'niet lekker loopt' op de stageschool, er is dan behoefte aan snelle interventie vanuit de opleiding. Kritiek is er ook op het niveau. Een derde deel van de afgestudeerden vindt dat het niveau van toetsen en examens en van de opleiding als geheel hoger zou mogen zijn, evenals de eisen die worden gesteld aan de afstudeeropdracht.

Verschillen tussen opleidingen en groepen afgestudeerden

In dit rapport geven we een gemiddeld beeld: aan de hand van onze gegevens kunnen we niet zien of de ontevredenheid van afgestudeerden zich toespitst op bepaalde opleidingen of instellingen; het aantal respondenten is daarvoor niet groot genoeg. Dit neemt niet weg dat opleidingen kunnen verschillen in hun aanpak en resultaten: we weten dat uit ervaring en zien het bevestigd in de accreditatieoordelen over ulo's. We zien in het algemeen weinig verschillen tussen opleidingsvormen of groepen van afgestudeerden als we de antwoorden categoriseren naar vakdiscipline, aard van de opleiding (voltijd of deeltijd), geslacht, leeftijd, of vooropleiding.

5.2 Aanpassingen noodzakelijk

Relatief veel onvrede over voorbereiding op het beroep

Uit de accreditatieoordelen blijkt dat de universitaire lerarenopleidingen aan de maat zijn. Alle ulo's zijn als voldoende beoordeeld, met uitzondering van de ulo's bij één instelling die een hersteltraject zijn ingegaan. Toch zien we dat de voorbereiding op het beroep door de opleiding niet voldoet aan de verwachtingen van de studenten. De onvrede van afgestudeerden is op een aantal belangrijke onderwerpen relatief groot, zeker als we de bevindingen vergelijken met die van andere lerarenopleidingen die recent zijn onderzocht: de pabo's en tweedegraads lerarenopleidingen (Inspectie van het Onderwijs 2015a, 2015b). Vier van de tien afgestudeerden zouden de universitaire lerarenopleiding niet aanraden aan anderen. Dat is teleurstellend en laat zien dat er maatregelen nodig zijn.

Aandachtspunten meenemen

De onderzoeksresultaten onderstrepen het belang van het voorstel vanuit de opleidingen zelf (VSNU/ICL) om de opleiding te herstructureren. Daarbij wordt gedacht aan een tweejarige combinatie van vakmaster en lerarenopleiding – zoals die nu bij verschillende instellingen al wordt aangeboden – en aan een postgraduate-traject na de vakmaster, gespreid over meerdere jaren. De inspectie onderschrijft van harte het streven om het onderwijsaanbod beter af te stemmen op de vraag van masterafgestudeerden die leraar willen worden. Voor een tweejarige variant is het van belang dat de vakmaster en het beroepsdeel goed op elkaar worden afgestemd, zodat sprake is van een werkelijk geïntegreerd onderwijsprogramma; dit werd ook aangegeven door de visitatiepanels (QANU, 2015).⁹ We hopen dat een nieuwe tweejarige route meer ruimte biedt om afgestudeerden beter voor te bereiden op vaardigheden waar zij nu ontevreden over zijn.

De voornemens voor nieuwe of aangepaste routes zijn belangrijk, maar daarnaast zullen ook de 'oude' – vaak eenjarige – opleidingen voorlopig blijven bestaan. Ook studenten die kiezen voor een ulo na een vakmaster, hebben recht op een goede voorbereiding op het beroep van leraar. Daarom is het goed als instellingen voor hun opleidingen nagaan op welke van de genoemde aandachtspunten verbeteringen nodig zijn en hoe afgestudeerden ook na hun opleiding kunnen worden ondersteund. We gaan hier in de 'samenvatting en nabeschuiving' (Inspectie van het Onderwijs, 2016b) nader op in.

⁹ De NVAO is gevraagd hier op toe te zien in een Toets Nieuwe Opleiding.

6 Literatuurlijst

1. Europese Commissie (2015). *Vorm geven aan loopbaanlange perspectieven op lesgeven. Beleidsaanbevelingen voor verbetering van de initiële lerarenopleiding (Samenvatting)*. Brussel: Europese Commissie, ET2020 Working Group on Schools Policy.
2. Inspectie van het Onderwijs (2013). *Eindrapport monitor krachtig meesterschap*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
3. Inspectie van het Onderwijs (2014). *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
4. Inspectie van het Onderwijs (2015a). *Beginnende leraren kijken terug. Onderzoek onder afgestudeerden. Deel 1: de pabo*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
5. Inspectie van het Onderwijs (2015b). *Beginnende leraren kijken terug. Onderzoek onder afgestudeerden. Deel 2: de tweedegraads lerarenopleiding*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
6. Inspectie van het Onderwijs (2015c). *Verdere versterking. Onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
7. Inspectie van het Onderwijs (2016a). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
8. Inspectie van het Onderwijs (2016b). *De eerstegraads lerarenopleidingen: samenvatting en beschouwing*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
9. Inspectie van het Onderwijs (2016c). *Beginnende leraren kijken terug. Onderzoek onder afgestudeerden. Deel 3: de universitaire lerarenopleiding*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
10. Inspectie van het Onderwijs (2016d). *Beginnende leraren kijken terug. Onderzoek onder afgestudeerden. Deel 4: de eerstegraads lerarenopleiding in het hbo*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
11. Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (2016). *Universitaire lerarenopleidingen. Systeembrede analyse*. Den Haag: NVAO.
12. Oberon (2015). *Monitor versterking samenwerking lerarenopleidingen en scholen. Tussenmeting 2015*. Utrecht: Oberon i.s.m. Universiteit Utrecht.
13. Onderwijscoöperatie (2014a). *Herijking. Het nieuwe voorstel bekwaamheidseisen*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.
14. Onderwijscoöperatie (2014b). *Herijking bekwaamheidseisen. Verantwoording voorstel*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.
15. Onderwijscoöperatie (2015). Advies inzake invulling cao-afspraken, 26 september 2015.
16. Pol-Neefs & Klaver (2016). Pol-Neefs, M. & Klaver, S., Toetsing in de schijnwerpers. Kwaliteit van toetsing vergt samenspel. *Hoger onderwijs management*, juni 2016.
17. QANU (2015). *Universitaire lerarenopleidingen in Nederland. Op het snijvlak van academie en professie. State of the art-rapport*. Utrecht: Quality Assurance Netherlands Universities (QANU).
18. Regioplan (2015). *Onderwijs werkt! Rapportage van een enquête onder docenten en management uit het po, vo, mbo en hbo. Meting 2015*. Amsterdam: Regioplan.
19. VO-raad (2014). *Klaar voor de toekomst! Samen werken aan onderwijskwaliteit. Sectorakkoord VO 2014-2017*.

7 Bijlage: onderzoeksopzet

Vragenlijst voor afgestudeerden

Voor dit onderzoek zijn afgestudeerden van eerstegraads lerarenopleidingen bevraagd via digitale vragenlijsten. Op basis van 1cijferHo is een selectie gemaakt van personen die tussen mei 2012 tot en met november 2014 zijn afgestudeerd aan een eerstegraads lerarenopleiding. Lerarenopleidingen voor kunstvakken of lichamelijke opvoeding (ongegradeerd) zijn buiten beschouwing gelaten, evenals masteropleidingen voor het onderwijs die niet zijn gericht op een schoolvak, zoals de master Special Educational Needs. De eerste selectie betrof 4.124 afgestudeerden. Een aantal van deze personen konden niet worden benaderd, omdat er bijvoorbeeld geen adresgegevens waren. Uiteindelijk zijn er door Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) 3.950 uitnodigingsbrieven verstuurd. De afgestudeerden zijn in de zomer van 2015 benaderd.

In totaal hebben 557 afgestudeerden de digitale vragenlijst (bijna) volledig ingevuld. Hiervan zijn 11 respondenten verwijderd, omdat uit analyse bleek dat zij geen eerstegraads onderwijsbevoegdheid gehaald hebben. Daarmee komt de respons op 546 respondenten die de afgelopen drie jaar zijn afgestudeerd aan een eerstegraads lerarenopleiding hbo of wo. Van deze 546 respondenten hebben 209 personen een diploma behaald in het hbo (38%) en 337 in het wo (62%). Hoewel de respons laag is (14%), is de groep groot genoeg om betrouwbare uitspraken te kunnen doen voor de populatie. Voor het hbo gaat het om 16 procent van de populatie afgestudeerden in dezelfde periode (2011/2012 - 2013/2014), voor het wo om 13 procent van de populatie in dezelfde periode. Van de vijf ulo-afgestudeerden zijn er vier afkomstig van een eenjarige ulo en één van een tweejarige opleiding. De programma's 'Eerst de klas' en 'Onderwijstraineeship' (OTS) zijn meegenomen in ons onderzoek, maar maken nog geen 2 procent uit van de populatie.

Om te bepalen of de responsgroep representatief is voor de gehele populatie van afgestudeerden aan eerstegraads lerarenopleidingen hbo en wo is gekeken naar de verdeling over een aantal kenmerken. Voor afgestudeerden hbo en wo geldt dat de responsgroep voor de kenmerken leeftijd, vooropleiding, cluster van vakken, type opleiding en instelling representatief is voor de populatie. Wat betreft geslacht is er bij hbo afgestudeerden sprake van een oververtegenwoordiging van mannen. We hebben ervoor gekozen om de resultaten niet te wegen. De responsgroep van afgestudeerden wo is wel in voldoende mate representatief voor geslacht. Ook de verdeling naar ects volgt bij de ulo's het landelijke patroon. De afgestudeerden zijn afkomstig van zeven hogescholen en tien universiteiten. Zie de tabellen hierna voor meer informatie over de responsverdeling.

Voor allerlei (clusters van) vragen hebben we onderzocht of de antwoorden significant verschillend zijn voor afgestudeerden met andere achtergrondkenmerken. Voor afgestudeerden van hbo en ulo's hebben we gekeken naar verschillen wat betreft geslacht, leeftijd, clusters van vakken, vooropleiding, instelling en wel of niet werkzaam in bovenbouw havo of vwo. Voor de ulo's hebben we ook gekeken naar opleidingstypen (voltijd/deeltijd), verschillen tussen de eenjarige en de tweejarige variant, wel of niet eerst een educatieve minor gevolgd en wel of geen onderwijservaring voorafgaand aan de opleiding. We hebben zowel gekeken naar verschillen op losse vragen als naar verschillen in antwoorden op clusters van vragen. Vragen zijn geclusterd op basis van factoranalyse, inhoudelijke beoordeling en een betrouwbaarheidsanalyse. De gebruikte schalen zijn voldoende betrouwbaar (Cronbach's alpha tussen .81 tot .90).

Responsverdeling afgestudeerden

Onderstaande tabellen laten de verdeling zien van geslacht, leeftijd, vooropleiding, cluster van vakken en type opleiding in de responsgroep eerstegraads leraren hbo en wo en de populatie. Voor wo is ook gekeken naar de verdeling naar aantal ects van de gevolgde opleiding.

De populatie is afkomstig uit 1cijferHO (DUO) en bestaat uit afgestudeerden van eerstegraads lerarenopleidingen hbo en wo. Deze personen zijn afgestudeerd in de studie jaren 2011/2012, 2012/2013 en 2013/2014. Bij de tabellen is, door middel van een *, aangegeven wanneer de responsverdeling afwijkt van de populatie.

Tabel 1. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar geslacht (in percentages)

	Respons hbo*	Populatie hbo*	Respons wo	Populatie wo
Man	57%	47%	40%	42%
Vrouw	43%	53%	60%	58%

*Verschillen tussen respons en populatie zijn significant ($p < 0.05$)

Tabel 2. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar leeftijd (in percentages)

	Respons hbo	Populatie hbo	Respons wo	Populatie wo
20 t/m 25 jaar	8%	10%	44%	40%
25 t/m 30 jaar	15%	19%	24%	28%
Ouder dan 30	77%	71%	32%	32%

Tabel 3. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar vooropleiding voor hoger onderwijs (in percentages)

	Respons hbo	Populatie hbo	Respons wo	Populatie wo
Mbo	10%	7%	1%	2%
Havo	31%	40%	9%	13%
Vwo	25%	25%	76%	72%
overig	34%	28%	14%	13%

Tabel 4. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar clusters van vakken (in percentages)

	Respons hbo	Populatie hbo	Respons wo	Populatie wo
Talen	33%	36%	34%	34%
Maatschappij	31%	33%	37%	40%
Exact	36%	30%	25%	23%

Tabel 5. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar type opleiding (in percentages)

	Respons hbo	Populatie hbo	Respons wo	Populatie wo
Voltijd	0%	0%	83%	82%
Deeltijd	96%	96%	17%	18%
Duaal	4%	4%	-	-

Tabel 6. Respons afgestudeerden lerarenopleidingen eerstegraads hbo en wo naar aantal ects van de gevolgde opleiding (in percentages)

	Respons wo	Populatie wo
60 ects	79%	80%
120 ects	21%	20%

Vragenlijst voor leidinggevenden

Voor het onderzoek naar de eerstegraads opleidingen zijn op verzoek van de inspectie aan de vragenlijst 'Onderwijs werkt! 2015' enkele vragen toegevoegd voor leidinggevenden van recent afgestudeerde leraren: collegeleden, schooldirecteuren en middenmanagement. We hebben ons beperkt tot vragen over ervaringen met

ulo-afgestudeerden. De reden daarvoor is dat de toegevoegde vragen aan moesten sluiten op een deel in de vragenlijst dat ging over beginnende leraren. De term 'beginnende leraar' is echter niet van toepassing op afgestudeerden van hbo-masters. Er namen 321 leidinggevendenden in vo en mbo deel aan het onderzoek. Daarvan gaven 186 aan dat er beginnende leraren werkzaam zijn op hun school: 150 uit vo, 36 uit mbo. Er waren 71 respondenten die leiding geven aan recent afgestudeerde leraren afkomstig van een universitaire lerarenopleiding, waarvan 60 werkzaam in het voortgezet onderwijs. 'Onderwijs werkt!' is door onderzoeksbureau Regioplan uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Daar waar relevant verwijzen we naar het onderzoeksrapport. De vragen waarover we rapporteren zijn alleen voorgelegd aan leiders van scholen die hebben aangegeven dat er beginnende leraren werkzaam zijn op hun school, tenzij anders is aangegeven.

Gesprekken en literatuur

De resultaten van het onderzoek zijn in drie panelbijeenkomsten besproken met beginnende leraren die recentelijk een eerstegraadsbevoegdheid hebben behaald. De bijeenkomsten werden georganiseerd door de Onderwijscoöperatie in samenwerking met de inspectie. Er is één bijeenkomst geweest met tien afgestudeerden van de hbo master en er hebben twee bijeenkomsten plaatsgevonden met afgestudeerden van universitaire lerarenopleidingen: één met acht deelnemers en een met elf gesprekspartners. Alle deelnemers waren op het moment van de bijeenkomst één tot drie jaar geleden afgestudeerd. De resultaten zijn tevens voorgelegd aan het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten (ADEF), de Vereniging Hogescholen, de Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen (ICL), de VSNU en de VO-raad. Ook zijn de resultaten besproken in een bijeenkomst met deskundigen en vertegenwoordigers van de eerstegraads opleidingen in hbo en wo en het scholenveld. Uit deze gesprekken kwamen nuttige suggesties, die we – waar relevant – op hebben genomen. Aanvullend op de vragenlijsten en gesprekken is gebruik gemaakt van literatuur en externe onderzoeksresultaten en is een aantal accreditatierapporten geanalyseerd.

Presentatie tabellen

Bij de meeste tabellen die we presenteren is de categorie 'weet niet/niet van toepassing' verwaarloosbaar. Daar waar wel een substantieel deel 'weet niet/niet van toepassing' heeft geantwoord, hebben we deze categorie apart opgenomen.

8 Bijlage: vragenlijst

Vragenlijst voor afgestudeerden hbo en wo

De inspectie hoger onderwijs wil een beeld krijgen van de sterke en minder sterke kanten van lerarenopleidingen in Nederland. Met onderliggende vragenlijst achterhalen we uw visie op de eerstegraads lerarenopleiding waaraan u bent afgestudeerd: hebt u op de lerarenopleiding voldoende kennis opgedaan, voldoende vaardigheden aangeleerd en de juiste attitude verworven om het vak van leraar te kunnen uitoefenen? Een aantal vaardigheden zullen in de praktijk verder ontwikkeld worden; het gaat erom dat u vanuit de opleiding voldoende basis hebt meegekregen om als startbekwaam leraar te kunnen functioneren. We vragen u wat u geleerd hebt op de lerarenopleiding zelf, maar ook tijdens de stages.

Deze vragenlijst is bedoeld voor leraren die in de afgelopen drie jaar zijn afgestudeerd aan een eerstegraads lerarenopleiding: een universitaire lerarenopleiding of een eerstegraads opleiding in het hbo. De resultaten van dit onderzoek leiden tot een rapport over de algemene stand van zaken op respectievelijk de universitaire lerarenopleidingen en de eerstegraads hbo-lerarenopleidingen in Nederland. In de rapportage worden geen namen van scholen, lerarenopleidingen of leraren genoemd; het doel is om een algemeen beeld over de lerarenopleidingen te geven. Uw individuele antwoorden worden dus niet gedeeld met de schoolleiding of anderen. Dit onderzoek staat los van toezichtactiviteiten op uw school.

Aan het eind van de vragenlijst wordt u gevraagd hoeveel tijd het invullen van deze vragenlijst u gekost heeft.

Succes met het invullen van de vragenlijst!

Als u tijdens het invullen van de vragenlijst vragen hebt, kunt u hierover contact opnemen met het Loket Onderwijsinspectie. Het Loket is bereikbaar via 088-669 60 60 op werkdagen tussen 9.00 en 17.00 uur en via www.onderwijsinspectie.nl/contactformulier. Eventuele opmerkingen naar aanleiding van de vragenlijst kunt u aan het einde van de vragenlijst kwijt.

Let op:

Als u op 'Opslaan en verder' klikt, worden de ingevulde gegevens bewaard. Wilt u terug naar een eerdere pagina en de ingevulde gegevens van de huidige pagina bewaren, klik dan eerst op 'Opslaan en verder' en blader dan terug. Desgewenst kunt u de vragenlijst tussentijds afsluiten; de ingevulde gegevens blijven bewaard. Wanneer u later verder gaat met de beantwoording, zal de vragenlijst openen waar u was gebleven (mits u op dezelfde computer werkt).

Deel 1: Achtergrondinformatie

1. Hebt u in de afgelopen drie jaar een eerstegraads onderwijsbevoegdheid behaald?
 - Ja, in het wo
 - Ja, in het hbo (ga verder met vraag Vooraf)
 - Nee (ga verder met vraag toelichting en invultijd)

2. Aan wat voor eerstegraads lerarenopleiding bent u afgestudeerd?
 - a.
 - Universitaire lerarenopleiding na een *vakmaster*
 - Universitaire lerarenopleiding na een *vakbachelor*
 - Eerst de Klas
 - Onderwijstraineeship
 - Geen van bovenstaande opleidingen (ga verder met vraag toelichting en invultijd).

 - b.

Hebt u voorafgaand aan deze opleiding een educatieve minor gevolgd in de bacheloropleiding?

 - Ja
 - Nee

Vooraf aan de eerstegraads lerarenopleiding

3.
 - a. Hebt u in de drie jaar voordat u aan deze opleiding begon zelfstandig voor de klas gestaan?
 - Ja
 - Nee (Ga verder met vraag: Werk erna)

 - b. Zo ja: voor welke groep(en) hebt u gestaan (meerdere antwoorden mogelijk):
 - Bovenbouw van havo en/of vwo
 - Onderbouw van havo en/of vwo
 - Vmbo of mbo
 - Speciaal voortgezet onderwijs
 - Elders

Werk na de eerstegraads lerarenopleiding

4. Hoeveel werkervaring hebt u opgedaan sinds uw afstuderen aan de eerstegraads lerarenopleiding?
 - 0 tot 6 maanden
 - 6 maanden tot 1 jaar
 - 1 tot 2 jaar
 - 2 tot 3 jaar

5. Werkt u momenteel in het onderwijs?
 - Ja
 - Nee (Ga verder met vraag DEEL 2 DIDACTIEK EN PEDAGOGIEK)

6. Voor welke klas(sen) staat u **nu**? (meerdere keuzes mogelijk)
 - Bovenbouw havo en/of vwo
 - Onderbouw havo en/of vwo
 - Vmbo of mbo

- Speciaal voortgezet onderwijs
- Elders

7. Geeft u op dit moment les in het vak waarvoor u uw bevoegdheid hebt gehaald?
Ja/nee

Deel 2: Didactiek en pedagogiek

Wanneer u meerdere lerarenopleidingen hebt gevolgd, vult u dan alstublieft onderstaande vragen in met **de laatst gevolgde eerste graads opleiding** in gedachten.

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages**.

Theoretische basis

Op de lerarenopleiding heb ik voldoende kennis verworven over:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
8. hoe leerlingen leren (leerpsychologie).						
9. onderwijskunde.						
10. de ontwikkeling van leerlingen en hun gedrag.						
11. opvoedkundige theorieën en methodieken.						
12. de meest voorkomende leer- en gedragsproblemen.						

De les

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
13. duidelijke lesdoelen te formuleren.						
14. (extra) lesmaterialen te ontwikkelen.						
15. Verschillende werkvormen te hanteren.						
16. Voor een rustig en ordelijk verloop van de les te zorgen.						
17. Leerlingen met gerichte activiteiten de leerstof te laten verwerken.						
18. Leerlingen opbouwende en gerichte feedback te						

geven op hun leerproces.						
19. Leerlingen te stimuleren tot denk- en leerstrategieën.						
20. Digitale leermaterialen en leermiddelen gebruiken.						
21. Toetsen te ontwikkelen, waaronder ook examens en examenopgaven.						
22. De les op een gestructureerde wijze af te sluiten.						
23. Mijn les(sen) evalueren indien nodig.						

Een veilige klas

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages.**

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
24. leerlingen te motiveren.						
25. het zelfvertrouwen van leerlingen te stimuleren.						
26. groepsprocessen te sturen en te begeleiden.						
27. om te kunnen gaan met leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden.						
28. duidelijke gedragsregels te stellen.						
29. strafmaatregelen duidelijk te formuleren en toe te passen.						
30. te overleggen met ouders van leerlingen.						

Differentiatie

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages**.

Op de lerarenopleiding (inclusief de stages) heb ik voldoende geleerd om:	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepas sing
31. verschillen tussen leerlingen positief te benaderen.						
32. de voortgang van leerlingen systematisch te volgen (bijvoorbeeld met behulp van toetsen).						
33. de voortgang van leerlingen systematisch te analyseren.						
34. het onderwijs (leerstof, instructie, verwerking) aan te passen voor leerlingen met een achterstand.						
35. het onderwijs (leerstof, instructie, verwerking) aan te passen voor leerlingen met een voorsprong.						

Maatwerk

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages**.

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om:	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepas sing
36. leerproblemen (bijvoorbeeld dyslexie of dyscalculie) te kunnen signaleren en agenderen.						
37. ontwikkelings-, gedragsproblemen en gedragsstoornissen (bijvoorbeeld een autistiestoornis) te kunnen signaleren en						

agenderen.						
38. onderwijs te verzorgen op basis van een (groeps-) handelingsplan.						

Deel 3: Vakkennis en vakdidactiek

Hieronder volgt een aantal vragen over uw kennis en vaardigheden in uw eigen vak. Daarnaast willen we graag weten wat uw mening is over de voorbereiding van de lerarenopleiding op de vakdidactiek.

Eigen vakkennis – alleen voor wo-afgestudeerden

Dit blok alleen indien antwoord op vraag 1=wo

Voorafgaand aan de lerarenopleiding heb ik in mijn universitaire opleiding (vakbachelor of vakmaster):	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepas sing
39. voldoende kennis opgedaan in mijn vakgebied.						
40. voldoende kennis opgedaan over de wetenschappelijke achtergronden van mijn vak.						
41. geleerd om ontwikkelingen in mijn vakgebied en vakliteratuur bij te houden.						

In mijn universitaire lerarenopleiding ben ik:	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepas sing
42. voldoende toegerust met de leerstof waarin ik les moet geven.						

Eigen vakkennis – alleen voor hbo-afgestudeerden

Dit blok alleen indien antwoord op vraag 1=hbo

De lerarenopleiding heeft mij voldoende:	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepas sing
43. kennis en vaardigheden bijgebracht in mijn eigen vakgebied.						
44. kennis bijgebracht						

van de wetenschappelijke achtergronden van mijn vak.						
45. geleerd om ontwikkelingen in mijn vakgebied en vakliteratuur bij te houden						
46. toegerust met de leerstof waarin ik les moet geven.						

Vakdidactiek

De lerarenopleiding heeft mij voldoende toegerust om:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
47. (ingewikkelde) vakinhoudelijke kennis te vertalen naar een goede les.						
48. de leerstof duidelijk te kunnen uitleggen aan de leerlingen.						
49. wetenschappelijke methoden van onderzoek in mijn les te gebruiken.						
50. in de les verbanden te leggen met het dagelijks leven en de wetenschap.						
51. de leerlingen duidelijk te maken wat de relevantie van de leerstof is voor het vervolgonderwijs.						

De lerarenopleiding heeft mij voldoende:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
52. bijgebracht over de opbouw van het lesprogramma vanaf het eerste schooljaar tot het eindexamen.						

53. bijgebracht over de relatie van de leerstof met de kerndoelen (zoals gebruikt in het voortgezet onderwijs).						
54. geleerd om lessen af te stemmen met collega's.						
55. toegerust om bij te dragen aan vernieuwing van mijn eigen (school)vak.						

Deel 4: Bijdragen aan verbetering van het onderwijs

Van leraren wordt niet alleen verwacht dat zij lesgeven, maar ook dat zij bijdragen aan verdere verbetering en vernieuwing van het onderwijs binnen de school. In dit deel vragen wij uw mening over de voorbereiding daarop door de lerarenopleiding.

We vragen of u naar uw mening voldoende heeft geleerd tijdens de opleiding INCLUSIEF de stages.

Onderwijsverbetering en schoolontwikkeling

De lerarenopleiding heeft mij voldoende:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
56. toegerust om een eigen visie op onderwijs te kunnen ontwikkelen.						
57. geleerd om samen te werken met collega's en onderwijspartners binnen en buiten de school.						
58. toegerust om vanuit vakinhoudelijke expertise bij te dragen aan het curriculum van de school.						
59. toegerust om bij te kunnen dragen aan onderwijsverbetering en schoolontwikkeling.						

(Praktijk)onderzoek

Op de lerarenopleiding heb ik voldoende geleerd om:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
60. ontwikkelingen en literatuur op het gebied van onderwijs en lesgeven bij te houden.						
61. praktijkgericht onderzoek <u>uit te voeren</u> ten behoeve						

van onderwijsverbetering en schoolontwikkeling.						
62. praktijkgericht onderzoek <u>te</u> <u>ontwerpen</u> ten behoefte van onderwijsverbetering en schoolontwikkeling.						

Deel 5: De lerarenopleiding

In de delen twee drie en vier vroegen wij u of de lerarenopleiding u voldoende heeft voorbereid op het beroep van leraar. In dit vijfde deel vragen wij uw mening over de kwaliteit van de lerarenopleiding.

Opleiding en docenten

In hoeverre bent u tevreden over de volgende aspecten:	Zeer ontevreden	Ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	Geen mening/ Niet van toepassing
63. Het niveau van de opleiding als geheel.						
64. De theoretische kennis van de docenten van de lerarenopleiding.						
65. De praktische kennis van de docenten van de lerarenopleiding over de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (havo/vwo).						
66. De praktische kennis van de docenten van de lerarenopleiding over andere onderwijsvormen waar je met een eerstegraadsbevoegdheid terecht kunt komen (bijvoorbeeld de onderbouw van het voortgezet onderwijs of het mbo).						

Stage

Ik heb tijdens de opleiding in stage of baan ervaring opgedaan met:	Ja	Nee	Niet van toepassing
67. verschillende leeftijdsgroepen.			
68. verschillende onderwijsconcepten (klassieke instructie, Dalton, Montessori, Vrije school, andere vernieuwingsonderwijsconcepten).			
69. speciaal voortgezet onderwijs.			

In hoeverre bent u tevreden over de volgende aspecten van de stage:	Ze er ontevreden	Ontevreden	ontevreden en niet	Tevreden	Ze er tevreden	Geen mening/ niet van toepassing
70. De kwaliteit van de begeleiding vanuit de lerarenopleiding.						
71. De kwaliteit van de begeleiding door de stage- of opleidingsschool.						

Toetsing en beoordeling op de lerarenopleiding

U krijgt hieronder een aantal uitspraken voorgelegd waarvan u kunt aangeven of u het ermee eens bent.

	Ze er mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, niet mee oneens	Mee eens	Ze er mee oneens	Geen mening/ niet van toepassing
72. De tentamens en de opdrachten waren van hoog niveau.						
73. De toetsen en de opdrachten hadden een duidelijke relatie met de beroepssituatie.						
74. De eisen die aan de afstudeeropdracht werden gesteld, weerspiegelden het niveau dat je van een beginnende eerstegraads leraar mag verwachten.						
75. De stage werd objectief en deskundig beoordeeld.						

Deel 6: Tot slot

76. Zou u de lerarenopleiding die u zelf hebt gevolgd aanraden aan anderen?

Ja/nee

Geef uw mening over de volgende stellingen:

De lerarenopleiding heeft mij voldoende voorbereid op:	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
77. lesgeven in de bovenbouw van het havo/vwo.						
78. lesgeven in andere onderwijstypen waar je met een eerstegraads-bevoegdheid terecht kunt komen (bijvoorbeeld de onderbouw van het voortgezet onderwijs of het mbo).						

Balans tussen vakkennis en pedagogische/didactische vaardigheden

79.

Er wordt op de lerarenopleiding aandacht besteed aan zowel het overbrengen van vakkennis als aan pedagogisch/didactische kennis en vaardigheden. De volgende vraag gaat over de balans tussen die twee. Geef uw mening over de volgende stelling:

De balans tussen kennisverwerving en het aanleren van pedagogische/didactische vaardigheden was goed.

- Oneens
- Eens (Ga verder met vraag 82)

Alleen bij 'oneens' op vraag 79: Geef uw mening over de volgende stellingen:

	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet
80. De lerarenopleiding zou meer tijd moeten besteden aan het aanleren van pedagogische/ didactische vaardigheden.						
81. De lerarenopleiding zou meer tijd moeten besteden aan kennisverwerving.						

82. Wat deed de lerarenopleiding die u hebt gevolgd goed?

83. Wat zou de lerarenopleiding die u hebt gevolgd moeten verbeteren?

84. Heeft u belangstelling voor een bijeenkomst van de inspectie waarin de uitkomsten van het onderzoek besproken worden?

Ja/nee

Zo ja, geeft u hier uw gegevens op:

Naam:

E-mailadres:

Functie:

85. Lerarenopleidingen horen graag wat hun afgestudeerden vinden van hun opleiding, om daarmee het onderwijs te verbeteren. De inspectie wil daar aan bijdragen door de voornaamste resultaten van dit onderzoek gericht terug te koppelen naar de lerarenopleidingen. Terugkoppeling vindt alleen plaats wanneer er voldoende respondenten zijn per hogeschool of universiteit om een reëel beeld te kunnen geven.

Geeft u toestemming om uw antwoorden anoniem te verwerken in een terugkoppeling voor de hogeschool of universiteit waar u bent afgestudeerd?

Ja/nee

86. Hebt u belangstelling voor een bijeenkomst van de inspectie waarin de uitkomsten van het onderzoek besproken worden?

Ja/Nee

87. Geef hier uw gegevens op voor een bijeenkomst van de inspectie waarin de uitkomsten van het onderzoek besproken worden.

Naam: _____

E-mailadres: _____

Functie: _____

88. Wilt u op de hoogte gehouden worden van de resultaten van dit onderzoek?
Vul dan hier uw e-mailadres in:

U bent bijna aan het einde van de vragenlijst. Indien u nog opmerkingen heeft, kunt u deze hieronder kwijt.

De inspectie wil voor haar eigen inventarisatie graag weten hoeveel tijd u heeft besteed aan het invullen van deze vragenlijst. Hoeveel tijd heeft het invullen van deze vragenlijst gekost?

.....minuten

U bent aan het einde gekomen van deze vragenlijst. Druk op 'Verstuur' om de vragenlijst daadwerkelijk te verzenden. Hartelijk bedankt voor uw medewerking.

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst.

9 Bijlage: wettelijk kader

Zonder volledig te willen zijn wordt onderstaand op hoofdlijnen het wettelijk kader geschetst dat geldt voor de bekwaamheid van eerstegraads leraren.

Benoembaarheid, bekwaamheid en bevoegdheid

Om benoemd te kunnen worden als leraar in het voortgezet onderwijs of beroepsonderwijs moet iemand 'voldoen aan de voorgeschreven bekwaamheidseisen blijkend uit een getuigschrift, afgegeven krachtens de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek' (Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 33).^{1 0} Daarnaast moet een leraar beschikken over een Verklaring omtrent gedrag (VOG).

De bekwaamheidseisen zijn opgenomen in het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (Bbo) en zijn richtinggevend voor het curriculum van de lerarenopleidingen. Lerarenopleidingen moeten er op grond van artikel 7.6 lid 1 WHW (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek) voor zorgen dat leraren voldoen aan deze bekwaamheidseisen.^{1 1}

Het Bbo benoemt 7 competenties (art. 2.1 Bbo):

- a. interpersoonlijke competentie;
- b. pedagogische competentie;
- c. vakinhoudelijke en didactische competentie;
- d. organisatorische competentie;
- e. competentie in het samenwerken met collega's;
- f. competentie in het samenwerken met de omgeving;
- g. competentie in reflectie en ontwikkeling.

Deze competenties worden in het Bbo verder gespecificeerd voor de verschillende onderwijssectoren en schoolsoorten. De bekwaamheidseisen voor de bovenbouw van havo en vwo zijn uitgewerkt in titel 4 van het Bbo, de 'Bekwaamheidseisen bovenbouw havo en vwo (voorbereidend hoger onderwijs)'. Daarnaast is er een set bekwaamheidseisen voor het mbo, het vmbo en de onderbouw van havo en vwo (titel 3). De bekwaamheidseisen vertonen een grote mate van overlap.

Iemand die afstudeert aan een eerstegraads lerarenopleiding in hbo of wo, verkrijgt daarmee een eerstegraads onderwijsbevoegdheid. Dit is een brede bevoegdheid, waarmee een leraar les kan geven aan:

- alle klassen van de havo en het vwo;
- het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs;
- het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie;
- het praktijkonderwijs.

Nieuwe bekwaamheidseisen

In de wet is geregeld dat de Onderwijscoöperatie eenmaal in de zes jaar een voorstel doet over ongewijzigde handhaving of wijziging van de bekwaamheidseisen (Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 36 lid 7). De Onderwijscoöperatie heeft de

^{1 0} In sommige gevallen kan tijdelijk worden afgeweken van deze eis. Zie bijvoorbeeld artikel 3.1 van het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel.

^{1 1} Lid 1 van dit artikel luidt: 'Indien een instelling een opleiding aanbiedt, gericht op een bepaald beroep, en bij of krachtens de wet vereisten zijn gesteld ten aanzien van de kennis, het inzicht en de vaardigheden die betrokkenen zich op grond van de opleiding tot dat beroep moeten hebben verworven, draagt het instellingsbestuur er zorg voor dat degenen die deze opleiding volgen, ten minste in de gelegenheid zijn aan die vereisten te voldoen.'

afgelopen periode een herijking gedaan van de bekwaamheidseisen en een voorstel ingediend voor aanpassing daarvan. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft dit voorstel overgenomen en werkt aan de omzetting ervan in wetgeving. Naar verwachting zullen de nieuwe bekwaamheidseisen per 1 augustus 2017 in werking treden.^{1 2}

In het voorstel verschillen nieuwe eisen vooral van de huidige eisen door een andere indeling. De huidige bekwaamheidseisen zijn ondergebracht in zeven competenties, in het nieuwe voorstel worden er drie onderscheiden. De Onderwijscoöperatie zegt daar zelf over:^{1 3}

'De nieuwe bekwaamheidseisen zijn uit de competenties gelicht en geordend in twee categorieën:

1. Eisen die rechtstreeks te maken hebben met het onderwijsleerproces en het leren van leerlingen en
2. Eisen die betrekking hebben op meer algemene aspecten van professioneel handelen.

De eisen ad 1) zijn geordend in drie categorieën: vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische bekwaamheid.

De eisen ad 2) die te maken hebben met samenwerking met collega's en de omgeving van de school en met reflectie en ontwikkeling zijn gespecificeerd in wat de leraar daarvoor vakinhoudelijk, vakdidactisch en pedagogisch moet weten en kunnen. Eveneens zijn deze vereisten in de bekwaamheidseisen opgenomen door middel van de algemene definitie van bekwaamheid en het vereiste kwalificatieniveau. Daarnaast wordt het belang van deze aspecten van beroepsbekwaamheid uitgebreid beschreven in de inleiding op de bekwaamheidseisen.'

Startbekwaam, vakbekwaam

Een beginnende leraar moet ook na zijn of haar opleiding nog veel leren, daarover bestaat een brede consensus bij schoolleiders en lerarenopleiders. Een afgestudeerde wordt vaak 'startbekwaam' genoemd, maar groeit al werkend door naar een 'basisbekwame' en vervolgens 'vakbekwame' leraar en wordt misschien daarna 'specialist'. In de huidige bekwaamheidseisen zijn deze niveaus niet gespecificeerd, evenmin in het voorstel voor de nieuwe eisen. Gevraagd om advies heeft de Onderwijscoöperatie benoemd wat van een startbekwame, basisbekwame of vakbekwame leraar zou mogen worden verwacht.^{1 4} Dit advies is gericht op het primair onderwijs, maar wellicht ook bruikbaar voor het voortgezet onderwijs. Als basis voor de globale omschrijving worden indicatoren gebruikt die zijn ontwikkeld door Wim van de Grift, hoogleraar onderwijskunde, Rijksuniversiteit Groningen. De Onderwijscoöperatie benadrukt daarbij dat ook andere indicatoren of omschrijvingen kunnen worden gebruikt: 'belangrijk is vooral dat er een gelaagd gesprek plaatsvindt over de ontwikkeling van de leraar'.

^{1 2} Voortgangsrapportage Lerarenagenda, TK2015/2016 27923, nr. 211

^{1 3} Onderwijscoöperatie (2014b)

^{1 4} Onderwijscoöperatie (2015)

Colofon

Inspectie van het Onderwijs Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2016-11 | gratis
ISBN: 978-90-8503-384-4

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | juni 2016